

Boek 'De Nederlandse Bijen' • Honing voor bijen onmisbaar • Op bezoek bij Kees Verrips
Neonicotines en bijensterfte • Italiaanse beroepshoningimker • Hoeveel volken in Nederland?

Bijenhouders

7e jaargang | 4
juni 2013

4

Nederlandse BijenhoudersVereniging

NBV

Nederlandse
BijenhoudersVereniging

Inhoud

Colofon

4 Boek 'De Nederlandse bijen'

Een geweldige prestatie van een meestercollectief

10 Interview met Kees Verrips van 'De Werkbij'

Een imkerijbedrijf met een missie

13 Bijenbehuizingen van de toekomst

Negen ontwerpen geïnspireerd door de groei van het stedelijk imkeren

24 Toelating neo's en bijensterfte zijn twee vraagstukken

Onderzoekster Coby van Dooremalen (Wageningen UR) aan het woord

27 Bijenhouden in warm en bloemrijk Italië

Kees van Hemert interviewde Italiaanse beroepsimker Luca Londei

29 Houden imkers de natuurlijke honingbij in stand in Europa?

'Eigenlijk hoort de honingbij op de rode lijst'

en verder:

Praktisch

6 Lessen voor beginners: mei en juni

Gelezen en gezien | Mailbox

8 Ziekteverwekkers en bestrijdingsmiddelen

8 Natuurlijke stofjes in bijenvoedsel goed voor afweer bij bijen

9 Honing bestuivingskampioen?? | De lezer schrijft | Goed geschoten

Nederlandse BijenhoudersVereniging

16 Mail van de voorzitter | Nieuwe opleiding leraar Bijenteelt A

17 Lovende woorden voor Floriadeteam | Cursus Bijengezondheid afgerond

18 Familiebericht | Agenda | Cursussen | Vraag en Aanbod

25 Imkeren in de groene omgeving: Westerwolde

Uit de imkergemeenschap

22 Imkeren met acht zintuigen: Ons voorjaar

23 Het was feest in Beesd | Bijna voor nop: etiketten, borstels en smelters

Praktisch

28 Mijn imkerervaringen: Geknipt en gevallen

Bijenhouden, vakblad voor bijenhouders

Jaargang 7, nummer 4, juni 2013

ISSN 0926-3357.

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 8 keer per jaar, omstreeks 1/2, 15/3, 1/5, 15/6, 1/8, 15/9, 1/11, 15/12. Oplage 6.800 ex.

Redactie

Tineke Brascamp-van der Lee, hoofdredacteur.

Bart de Coo, Kees van Heemert,

Henk van der Scheer, Rob Veeneklaas

Vaste medewerkers

Leo van der Heijden, Nienke de Jong (register),

Ingrid & Iebe Monderman, Rob van Veldhuijzen

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.),

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80

e redactie@bijenhouders.nl

Niet-commerciële advertenties

in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden,

elk extra woord € 0,25. Uitsluitend voor

particulieren met incidentele aanbiedingen.

U ontvangt voor de kosten een factuur.

Tarieven voor handelsadvertenties op

aanvraag .

Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs.

De redactie beslist over plaatsing van kopij en behoudt zich het recht voor bijdragen zo nodig

in te korten, te redigeren of een eigen reactie

te plaatsen. De recentste versie van

het Groene Boekje wordt aangehouden.

Inhoud van advertenties valt buiten verant-

woordelijkheid van de redactie. Over plaatsing

van handelsadvertenties beslist de NBV.

Overname artikelen en illustraties na vooraf-

gaande toestemming van de redactie en met

bronvermelding.

Digitale foto's (resolutie 300 dpi bij 10 x 15

cm) per e-mail of upload.

Kopij uiterlijk 8 weken vóór de datum van

verschijnen aan te leveren bij Marga Canters.

Beknpte aankondigingen en berichten uit de

vereniging uiterlijk 6 weken tevoren.

Voor opgave van advertenties geldt vier weken.

Tekst per e-mail.

Vormgeving en opmaak

GAW ontwerp en communicatie, Wageningen

Druk BDU Grafisch bedrijf BV, Barneveld

Omslagillustratie: Bijenkast bij ministerie

van Economische Zaken; initiatief van imker/

beleidsmedewerker Wim Pelgrim uit Dordrecht

| Foto: Roel Rozenburg

Bij elkaar

Op 23 april was ik bij een bijzondere discussie in Den Haag, belegd door staatssecretaris van Landbouw Sharon Dijksma. Bij elkaar gebracht waren allerlei organisaties die zich de afgelopen jaren hebben beziggehouden met de tandem 'bijensterfte – gebruik van neonicotines'. 'Bij elkaar' was het motto van deze happening, maar het doel was 'nader tot elkaar'. Dit tegen de achtergrond van een periode van botsende meningen plus de moeizame besluitvorming over een tijdelijk Europees verbod van risicovolle insecticiden met deze stoffen. De media zijn er volop ingedoken, wat de discussie niet altijd verder bracht. De probleemtandem reed achtereenvolgens langs de stations van wetenschap, media en politiek, met onlangs als voorlopig eindstation het politieke besluit van de Europese Commissie, eind april, nadat de landen er op inhoudelijk-technisch niveau niet uitkwamen.

Samen in Den Haag praten dus, vond Sharon, want met dit besluit, waar Nederland trouwens vóór was, is de kous voor haar niet af. Het gaat immers om een tijdelijk en gedeeltelijk verbod. Zij vertelde ons ter inleiding haar dilemma's: voorzorg of wetenschappelijke zekerheid; economische belangen & rechtszekerheid of ecologie; wat gaan we doen om de gaten in de kennis die nodig is voor een verbods- of toelatingsbeslissing te dichten; wat doen we met andere bestrijdingsmiddelen; en de andere oorzaken die ten grondslag zouden liggen aan bijensterfte.

Aan gespreksleider Felix Rottenberg de taak de discussie daarna op gang te brengen, in de hand te houden en tot een resultaat te brengen waarmee land en staatssecretaris iets kunnen. Een volle zaal, met achter de tafel de bijenhouderij, de toelatingsinstantie, de wetenschap, de georganiseerde landbouw, natuur & milieu, de bestrijdingsmiddelen-industrie. In de zaal nog meer wetenschap, water-schap, milieuorganisaties, imkers, agrariërs, journalisten, politici, ambtenaren. Felix deed het prima, handig laverend langs een paar klippen van emotie en breedsprakigheid.

Jan Dommerholt (NBV) mocht beginnen, signaleerde dat 70% van de imkers niet met sterfte te maken heeft, en dat lokale factoren de sterfte beïnvloeden. Romée van der Zee van het NCB ziet dat ook en ook de grote rol van de varroamijt. Koos Biesmeijer, wetenschapper en directeur van Naturalis, was betrokken bij kersvers Engels onderzoek naar bestuivers; ook hier meerdere oorzaken, in interactie met elkaar; de laatste 20 jaar gaat het weer beter met de wilde bijen. Johan de Leeuw (Ctgb) is heel benieuwd naar die andere factoren, want alleen met die kennis

kunnen betere voorschriften voor de beoordeling voor de toelating van middelen worden gemaakt. Die worden momenteel in Europa ontwikkeld. De organisaties Natuur en Milieu, en ook Greenpeace gaan uit van het voorzorgprincipe: bij onzekerheid niet toelaten, en zoeken de oplossing in grotere biodiversiteit, geïntegreerde bestrijding en kleinschaliger landbouw, allemaal milieuwinst; meer onderzoek naar het verband tussen bijensterfte en gewasbescherming is niet nodig.

Verrassend was dat de staatssecretaris verrast werd door het verhaal van Waterschap Rijnland, over de grove jarenlange overschrijdingen van de milieunormen voor imidacloprid (en andere stoffen) door het spuien van water uit vooral sierteeltkassen. Al lang bekend bij Jaap van Wenum van LTO: 2% van het landbouwareaal is verantwoordelijk voor 40% van het middelengebruik, vooral in de sierteelt. Een nota Emissie uit kassen is in aantocht. Michael Kester van Syngenta brak toch een lans voor de middelen:

"Buiten de kas is bescherming van het gewas nodig, met deze middelen kan het zonder spuiten, en met minder behandelingen." Onderzoeker Nieuwe risico's Jeroen van der Sluis hamerde op het groot-schalige gebruik, wereldwijd, met grote ecologische risico's. Vanuit de zaal akker- en tuinbouwers die hun zorgvuldigheid benadrukken, maar ook de noodzaak soms van dit soort middelen. Ook de vrouw van een akkerbouwer, met een vurig pleidooi tegen klepelen van bermen, dat de bodem verrijkt en het gras het laat winnen van bloeiende kruiden en daarmee geïntegreerde bestrijding van plagen hindert. De staatssecretaris verklaart voor het verlaten van de zaal na deze eerste ronde, dat het probleem veel complexer is dan zij dacht; kan de topsector Tuinbouw iets bijdragen; wat valt er te winnen in landschapsbeheer? En tot slot een boodschap voor de verdere discussie: "De boeren zijn niet de vijand." Felix leidt in de tweede helft die discussie in de richting van samen naar een oplossing zoeken, door de partijen in deze kwestie hun belangrijkste onderwerp te laten noemen, ingeval ze 24 uur met dat doel zouden worden opgesloten. Na doorvragen en na zeer betrokken inbreng vanuit de zaal, blijken die onderwerpen, in relatie tot Nederland: geld voor multifactorieel onderzoek, grotere biodiversiteit, gedegen onderwijs voor bijenhouders, opvulling van kennis-hiaten voor het toetsingskader, de emissieloze kas, verduurzaming van de gewasbescherming en diversificatie van de landbouw. De 'Stas' (staatssecretaris) gaat door met bij elkaar brengen, verzekert de gespreksleider.

Als bijenhouders houden wij haar daaraan. Ik vond dit initiatief en vooral de uitwerking ervan in elk geval heel hoopgevend.

Tineke Brascamp

Roodgatje (v)

Slobkousbij (v)

De Nederlandse bijen

Het Jaar van de Bij (2012) was een groot succes. Alom aandacht voor zowel de honingbij als de wilde bij. Bijenhôtels rezen het afgelopen jaar als paddenstoelen uit de grond; veel mensen weten nu het verschil tussen honingbij, wilde (solitaire) bij en wesp. Hoogtepunt voor veel bijenliefhebbers was de presentatie van het boek 'De Nederlandse Bijen' op 13 december 2012 bij Naturalis in Leiden. Na onze vooraankondiging in januari hier een bespreking van een kenner.

Tekst en foto's Dick Belgers
(imker en liefhebber van wilde bijen)

Samen met veel andere liefhebbers was ik in Leiden om het prachtige boekwerk in handen te krijgen. 'De Nederlandse Bijen' is deel 11 in de welbekende en veelgeprezen reeks 'Natuur in Nederland'. Hierin verschenen onder andere ook: 'De Wespen en mieren van Nederland' en 'De Nederlandse Zweefvliegen'. Beide meer dan de moeite waard. Wat maakt deze serie nu zo uniek? De inhoud natuurlijk, maar vooral de manier waarop de serie tot stand kwam. En dat geldt dubbel en dwars voor deel 11 'De Nederlandse Bijen': twaalf auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud, elf anderen hebben kleine tekstuele bijdragen geschreven, maar liefst 42 fotografen leverden foto's aan en bijna 1000 bijenliefhebbers gaven waarnemingen van bijen door voor de databank. Een groot compliment waard, zeker omdat 99 procent van de mensen dat alles als vrijwilliger deed. Een dergelijke constructie is alleen mogelijk in Nederland, heb ik me laten vertellen.

Alle soorten, waar en wanneer?

Wat heeft al dat werk opgeleverd? Het belangrijkste, een lijst met 357 soorten Nederlandse bijen en hun beschrijving. Voor een boek van nog geen 50 euro betekent dit slechts 14 cent per soort. Wat dat betreft is de aanschaf al meer dan de moeite waard. Hoofdstuk 18, het grootste, beschrijft ze alle 357 (soms wel erg kort) met van iedere soort habitat en levenswijze, een vliegdiagram en een verspreidingskaartje. Uit het diagram kun je opmaken of de soort één of twee generaties heeft en of ze vliegt in voorjaar, zomer of late zomer. De gewone sachembij (*Anthophora plumipes*) vliegt al in maart maar is begin juni weer verdwenen; een echte voorjaarssoort dus. Tot slot is er uit af te lezen hoeveel weken of maanden een soort daadwerkelijk als volwassen dier actief is. Naast de wetenschappelijke naam hebben alle bijen ook een Nederlandse naam. Wat dacht u van het roodgatje,

het zilveren fluitje, de brilmaskerbij, de paardenbloembij of de slobkousbij, allemaal namen die tot de verbeelding spreken. Ook de zeldzaamheid van de soort wordt weergegeven. Deze is gebaseerd op het aantal uurhokken (1 hok = 5 km x 5 km) waar de soort de afgelopen 20 jaar is waargenomen. Van enkele soorten is er een afbeelding. Voor een standaardwerk als dit is het aantal getoonde foto's van soorten erg gering. Jammer, een gemiste kans.

Bijenleven en veel meer

Hoofdstuk 2 geeft inzicht in enkele belangrijke bijenstudies, determinatietabellen en de personen die zich hebben ingezet voor deze studies. Hoofdstuk 3 'Het bijenleven' biedt een prachtig overzicht van het nestelen van wilde bijen en de ontwikkeling van de larven, met unieke foto's van broedcellen, eieren en larven. Hoofdstuk 4 gaat over 'Bijen en bloemen'. Generalisten, zoals de honingbij,

.....
Een geweldige prestatie van een meestercollectief: een schat aan informatie over leven en ecologie van de Nederlandse wilde bijen. Voor bijenliefhebbers een *must-have*.
.....

bezoeken veel verschillende soorten planten. De specialisten zijn gebonden aan één of enkele voedselplanten. Hoofdstuk 6 gaat in zijn geheel over de honingbij. De meeste imkers is de informatie die hier gegeven wordt wel bekend. De relatie van bijen met parasitaire bijen en andere insecten wordt in hoofdstuk 7 en 8 uitgebreid beschreven. In deze hoofdstukken komen koe-koeksbijen, vliegen, waaiervleugeligen, sluipwespen, goudwespen, bronswespen, mijten, vlinders en kevers allemaal aan bod. In hoofdstuk 9 komen de zeven landschapstypen van Nederland voorbij. De meeste soorten (ruim 300) vinden we op de hogere zandgronden en het laagste aantal (ruim 150) in het laagveengebied. Het stedelijk gebied, met zijn grote verzameling aan biotopen, herbergt bijna 300 soorten.

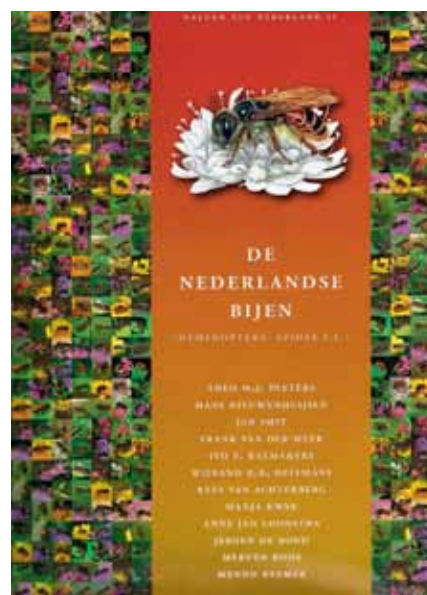
Afname - toename

In hoofdstuk 11 wordt de verandering (voor en na 1990) van de bijenfauna besproken. Van de 357 soorten zijn er inmiddels 50 (mogelijk) verdwenen uit Nederland, 88 soorten zijn (sterk) afgenomen en met de rest (219) gaat het redelijk tot goed. De hommels, een eigen groep onder de wilde bijen, zijn de afgelopen tientallen jaren dramatisch achteruitgegaan. Hoofdstuk 12 behandelt de bescherming en het beheer van bijen in Nederland. Waar kun je als bij het best wonen? Volgens de auteurs niet in het agrarisch gebied. Teveel meststoffen, bestrijdingsmiddelen en schaalvergroting. Het best kun je wellicht naar het stedelijk gebied verhuizen. De hoeveelheid groen en bloemen is hier sterk toegenomen, evenals het aanbod aan kunstmatige nestgelegenheid zoals bijenhôtels (zie ook hoofdstuk 14).

Mens en bij

In hoofdstuk 13 staat de mens centraal. Wat hebben wij met bijen? De bestuiving van cultuur- en landbouwgewassen wordt hier uitvoerig beschreven. De honingbij wordt nog steeds gezien als de belangrijkste bestuiver van landbouwgewassen. Voor de wilde flora in Nederland ligt dat anders. Hier is de betekenis van de honingbij voor de bestuiving volgens de auteurs nihil.

(In imkerkringen overheerst de opvatting dat de honingbij onderdeel is van het ecosysteem als geheel, ze vliegen hier immers al duizenden jaren rond en gaan, gehouden of niet, er hun eigen inheemse gang.- red.). Hoofdstuk 14 geeft uitleg over het bestuderen van wilde bijen. Hoe vang je ze, hoe kweek je ze, en hoe maak je een bijenhotel? Als je zelf gaat determineren is het wel handig om te weten uit welke onderdelen een bij bestaat. In hoofdstuk 15 worden deze onderdelen dan ook met bijbehorende functies besproken, met duidelijke anatomische tekeningen. Als je de terminologie van de onderdelen eenmaal onder de knie hebt, kun je met behulp van hoofdstuk 16 aan de slag met het determineren van wilde bijen, al kom je met de aanwezige determinatietabel niet verder dan tot de 36 bijengeslachten. In hoofdstuk 17 tot slot is onder andere de Nederlandse soortenlijst te vinden.

Natuur in Nederland deel 11 . Theo M.J. Peeters, Hans Nieuwenhuijsen, Jan Smit, Frank van der Meer, Ivo P. Raemakers, Wijnand R.B. Heitmans, Kees van Achterberg, Manja Kwak, Anne Jan Loonstra, Jeroen de Rond, Mervyn Roos & Menno Reemer, 2012 Naturalis Biodiversity Center en EIS-Nederland Leiden i.s.m. KNNV Uitgeverij. 544 pp ISBN 978 90 5011 447 9 € 49,95. Ook te koop in het Bijenhuis.

LANDELIJKE OPEN 13 & 14 juli IMKERIJDAG

OVER BIJEN HOUDEN • HONING SLINGEREN
WASKAARSEN MAKEN • BLOEMEN BESTUIVEN
EN NOG VEEL MEER

U bent van harte welkom bij:

Ook in 2013 is voor u de Open Imkerijdag een prachtige gelegenheid om u als bijenhouder te presenteren.

Meldt u aan als deelnemer aan dit landelijke evenement van de NBV.

Ga naar het aanmeldformulier op www.bijenhouders.nl.

Doen!

www.bijenhouders.nl

FOTO: WIM OERLEMANS
ONTWERP: HILDE WAGHAGEN

Ervaringen van vader Iebe (65) en dochter Ingrid(37) Monderman

Lessen voor beginners (4): mei en juni

Controle

Half juni weten onze cursisten langzamerhand wat bijen zijn. Helaas werd de eerste praktijkles in april uitgesteld vanwege de kou (leert meteen dat niet wij, maar het weer bepaalt wanneer je 'in de bijen kunt'). Maar inmiddels is iedereen druk op zoek geweest naar eitjes, larfjes, gesloten broed en Hare Majesteit. Bij dat laatste hoor je regelmatig iemand zeggen "volgens mij zie ik 'r". Dan hoeven we niet te kijken, want dan is het een dar. Horen we "ja, hier is ze", dan is de kans groot dat ze echt gevonden is. Wees eerlijk, het is altijd weer een mooi gezicht als je de koningin zo wendbaar over de ramen ziet bewegen, op zoek naar een donker hoekje.

Zwermtijd is voortplantingstijd

Vanaf begin mei moet je gaan letten op signalen van zwermneiging. Eerste teken is het aanzetten van darrenbroed. Je mag je ervan uitgaan dat het volk zo'n zes tot acht weken later gaat zwermen. Ook het aanmaken van speeldopjes (oefening in het bouwen van koninginnencellen) wijst op beginnende zwerm drift. Eind mei worden de kunstzwermen gemaakt. Voor diegenen die nog een kleine opfrisser nodig hebben: een zwerm is de natuurlijke manier voor een volk om zich voort te planten. Hierbij moet je het bijenvolk als één organisme beschouwen, dat zich, zoals alle organismen, wil voortplanten via een nieuw organisme. Het broed in

een volk dient 'slechts' voor de instandhouding van het volk. De koningin scheidt een feromoon af dat het volk in orde en intact houdt. Zodra een volk te groot wordt, wordt de geur van de koningin minder goed verspreid, waardoor het volk nieuwe koninginnen aanmaakt. Zodra de eerste koninginnencel (moerdop) gesloten wordt, gaat de oude koningin met een deel van het volk elders een nieuw leven opbouwen. Het overige deel blijft in de kast om daar alles klaar te maken voor een nieuwe koningin, de spil van een nieuw volk. Zeven dagen later loopt ze er, als alles goed gaat, in rond.

Natuurzwerm en kunstzwerm

Nu willen wij als imker natuurlijk graag dat de volken hun natuurlijke manier van leven zoveel mogelijk volgen. Heb je de volken bij huis en je bent steeds aanwezig, dan kun je ze op natuurlijke manier laten zwermen, een afgekomen zwerm scheppen en in een zesraamskast (zesramer) zetten. Omdat onze bijen ergens anders staan en we ook niet steeds op de stal zijn, zouden we zo veel zwermen kwijtraken. Om dat probleem op te lossen, maken we kunstzwermen.

De makkelijkste manier is: de bovenbak, zonder de koningin op te zoeken, op een nieuwe bodem zetten; dekplank en deksel erop, klaar. Na een paar dagen weet je in welke bak de koningin zit, want daar zijn de eitjes te vinden.

Omdat onze volken gebruikt worden voor de basiscursus maken wij tegenwoordig vegerers volgens een aangepaste Aalster methode. Eerder zetten we het raam met broed waarop de koningin zat over in een zesramer. Hierbij sloegen we zo'n 8 à 10 ramen bijen af (zoveel ramen omdat de vegerers op de stalblijven, waardoor de vliegbijen terugvliegen naar de oorspronkelijke kast). Vervolgens werd

Koninginnenteelt, wat is dat?

Ingrid:

Tijdens de beginnerscursus wordt uitgelegd hoe je een volk splitst en dan in het oude volk een nieuwe koningin kan verwachten. Maar er is nog een hele andere manier van kweken van koninginnen: via koninginnenteelt. Zoals zovelen, heeft mijn vader dat ooit geleerd bij Jan Trip. Daarbij was sprake van overlarven (larfjes uit hun celletje vissen met een smal lepeltje) om ze dan stuk voor stuk in een los dopje van was over te plaatsen. Een reeks van dopjes met elk een larfje ging dan in een speciaal driersaamskastje met veel jonge bijen (de starter). Dit om de bijtjes op te wekken om van die dopjes een begin van een koninginnendop te maken. In later stadium gingen die prinsessen-in-de-dop dan in een broedstoof, om daar geboren te worden. Het overlarven was een heel gepruts en het hele proces erg tijdrovend. Mijn vader maakte dan ook graag gebruik van het zogeheten doppenproject: voortaan haalde hij de al als prinsessenbaby aangenomen larfjes in hun dop gezellig met anderen op bij Jan Trip.

Nu ik de gevorderdencursus heb gevolgd wil ik ondervinden hoe het is om zelf koninginnen te telen. Niet met wasdopjes, zoals mijn vader gebruikte, maar met dopjes van kunststof. En ik gebruik geen broedstoof maar een geschikt bijenvolk als kraamkamer. Maar de spanning of alles lukt is hetzelfde. Worden de cellen met larfjes goed opgetrokken, groeien de larven/poppen voorspoedig? En daarna: wordt de zo geteelde koningin aangenomen door het bevruchtingsvolkje dat ik haar aanbied en – waar het allemaal om gaat – wordt ze goed bevrucht door de heren buiten? Spannend!

Veel meer over koninginnentelen staat o.a. in het boek 'Koninginnenteelt', F.-K. Tiesler en E. Englert (1997), in 2011 uit het Duits vertaald door Tieme Wanders. Te bestellen o.a. via www.1boek.nl of bol.com - red.

Boven: Zwermcellen opzij en boven.
Onder: Redcellen midden op het raam.
foto's Mari van Iersel

de zesramer opgevuld met kunststraat. Gezien de ontwikkelingen in de bestrijding van varroa is deze methode aangepast. Eerst zoeken we de koningin en stoppen haar tijdelijk in een arrestkluisje (bij ons een krulspeld). Vervolgens worden de 8 à 10 ramen bijen afgeslagen in een emmer en besproeid met oxaalzuur (zie ook het meinummer). Op deze manier worden zoveel mogelijk mijten gedooden kun je ervan uitgaan dat je een vrijwel mijtenvrije kunstzwerm hebt. Vervolgens giet je de emmer leeg in een zesramer met alleen kunststraat. Daarna wordt de koningin uit het kooitje gehaald en in de zesramer geplaatst. Na een week kijken we of alles daar goed is gegaan. Worden de raten netjes uitgebouwd en is de koningin alweer aan de leg?

Bij het moerloze hoofdvolk is het afwachten. Controleerden we in de voorgaande weken alle volken eenmaal per week op koninginnendoppen, nu kunnen we niet anders doen dan twee weken wachten. Op dag dertien nadat we de kunstzwermen hebben gemaakt, gaan we na 's middags 4 uur doppen breken. We controleren alle ramen, maken de aanwezige doppen voorzichtig open en laten de koninginnen uit hun moerdop en in het volk lopen. Nadat drie of vier rijpe koninginnen in het volk zijn gestapt, vangen we eventueel extra bevrijde koninginnen op in een kooitje. Die kunnen we dan gebruiken als in een ander volk geen goede doppen zijn aangezet. We hopen dat het weer dit jaar beter meewerkt dan vorig jaar. Toen was het vaak slecht weer voor een bruidsvlucht en veel jonge koninginnen zijn niet of slecht bevrucht, zodat we na de winter bij enkele volken een stille moerwisseling vaststelden. In die gevallen rest één mogelijkheid: de tekortschietende koningin verwijderen en het volk samenvoegen met een moergoed volk.

Voor de cursisten is het maken van de zwermen spannend. Ze hadden het idee dat ze aardig wisten wat bijen houden inhoudt: raampjes één voor één uitnemen en broed en voedsel checken. Maar het maken van een reeks kunstzwermen geeft ze zo nu en dan het gevoel in een oorlogsgebied te verkeren. Door het afslaan van ramen bijen in de emmer is het, als je niet even wat water sproeit, een gevlug van belang. Voor je het weet zitten er een paar met een hoog jankend geluid op je kap. Blijf dan als beginner maar eens rustig. Toch vluchtte er ook dit jaar niemand.

Er is nu veel te doen

De maanden mei en juni zijn voor de imker drukke maanden. Het is goed je dat te realiseren als je bijen wilt gaan houden. Je kunt dan niet worden gemist, en vakantie moet even wachten. Het maken van de kunstzwerm laat je toch niet graag aan een ander over? De controles kan je nog samen met een collega-imker regelen. Samenwerking kan dan erg handig zijn – we schreven er al eerder over.

Analyses aan Amerikaanse bijenvolken Ziekteverwekkers en bestrijdingsmiddelen

Sinds een aantal jaren inventariseert in Amerika APHIS, de inspectiedienst voor gezondheid van plant en dier, hoe het staat met ziekten, plagen en bestrijdingsmiddelen in de Amerikaanse bijenvolken. Vorig jaar kwam een rapport uit met de resultaten over 2011-2012 van de analyse van monsters uit zo'n 7000 volken uit 34 staten. Het overzicht, met sprekende grafieken en tabellen, van de aanwezigheid in de kasten van virussen, *Nosema* sp., *Varroa*, gewasbeschermingsmiddelen en varroabestrijdingsmiddelen geeft een interessante kijk op de Amerikaanse bijengezondheids-situatie tot medio 2012.

APHIS doet dit soort analyses oorspronkelijk om vast te stellen of er geen exotische bedreigers zoals *Tropilaelaps*-mijtsoorten, *Apis cerana* of het Langzame-bijenvierlamingsvirus in de volken voorkomen. In het kader van internationale handelsovereenkomsten mag de Amerikaanse overheid namelijk importen van bijen en honing weigeren als in het exportland voor bijen potentieel schadelijke organismen zitten die in de VS (nog) niet aanwezig zijn. Dus moet men weten welke binnenlandse besmettingen er zijn. Gediplomeerde monsternemers voerden de operatie uit. Hun instructies staan keurig, zelfs met videofilms, op internet. Maandelijks onderzochten ze de bijen op aanwezigheid van de al jaren aanwezige virussen ABPV, BQCV, CBPV, DWV, IAPV, SBPV en KBV (Kasimir bijenvirus). DWV komt in alle 34 staten het meest voor (in 83% van de volken in 2011), gevolgd door het BQCV (78%). Het in de literatuur als factor bij CCD veel genoemde IAPV (Israëli acute-verlamingsvirus) blijft op een laag niveau (5% in 2011). Voor de detectie van *Nosema*-

soorten is pas in het derde jaar van het project (2011) overgestapt van microscopische naar DNA-analyse. Dus de getallen voor het voorkomen van *Nosema* in 85% van de volken in 2009, 50% in 2010 en 58% in 2011, zijn niet zo goed vergelijkbaar. De besmetting met varroa was in 2009, 2010 en 2011 respectievelijk 87, 92 en 92%. Het gemiddeld aantal mijten in de besmette volken was in de drie genoemde jaren respectievelijk 2,5 - 4,2 en 5,3 per 100 bijen. Dus de schadedrempel (VS: 3 mijten per 100 bijen), werd steeds vaker overschreden. Opvallend genoeg werd nergens *Acarapis* (tracheemijt) gevonden. Ten slotte werd er in elf (van de 34) staten

gescreend op 174 verschillende bestrijdingsmiddelen in monsters pollen dat verzameld was door de bijen. Gevonden werden 34 middelen en daarvan kwamen monsters met varroabestrijdingsmiddelen (thymol, flualinaat, coumaphos en een metaboliet van amitraz) het meest voor. De gewasbeschermingsmiddelen imidacloprid en thiacloprid (neonicotinen) werden aangetoond in tien, respectievelijk in één van de in totaal 99 monsters. Als alle gegevens van 2012 bekend zijn, kunnen verbanden tussen de uitkomsten en de volkssterftes gelegd kunnen worden. De wintersterfte nam af in de periode 2010-2012 en bedroeg

respectievelijk: 33,8% (2009-2010), 30,0% (2010-2011) en 21,9% (2011-2012). [Helaas werd in de VS onlangs voor afgelopen winter weer een getal van ongeveer 30% bekendgemaakt.] CvH

Bronnen

- Rapport APHIS Zie: 2011-2012 National Honey Bee Pests and Diseases Survey Report. www.aphis.usda.gov
- Rapport verliezen van bijenvolken ('winterlosses') in de VS van 2006-2012. Zie projectapism.org

Natuurlijke stofjes in bijenvoedsel goed voor afweer bijenvolken

Belangrijk voor de gezondheid van een bijenvolk is natuurlijk de voeding, die ervoor zorgt dat er voldoende weerstand opgebouwd kan worden. In een nieuw onderzoek uit de VS is een aantal stofjes geïdentificeerd die bij uitstek heilzaam blijken, vooral in stuifmeel en propolis. Ze kunnen namelijk bepaalde bijengenen die voor de afbraak van giftige stoffen zorgen, in de AAN-stand zetten. Hierdoor worden dan weer enzymen (cytochromen) gevormd die binnenkomende schadelijke stoffen helpen afbreken. Bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen, maar ook allerlei giftige verbindingen die planten van nature bezitten om zich te verdedigen ('phytochemicals') en die bijen in grote diversiteit binnenkrijgen. Men onderzocht honingextracten en vond dat de verbinding p-coumarinezuur, de sterkste

stimulus is voor het aanzetten van een breed spectrum aan ontgiftingsgenen. p-Coumarinezuur zit als kleine bouwsteen in de wand van stuifmeelkorrels, en is dus een gangbaar ingrediënt van natuurlijk bijenvoedsel. In proeven met als voer voor de bijen suikerwater waaraan p-coumarinezuur was toegevoegd, bleek bijvoorbeeld het varroabestrijdingsmiddel coumaphos redelijk goed afgebroken te worden. Ook een aantal stoffen in propolis blijken ontgiftingsgenen aan het werk te kunnen zetten. Dit is natuurlijk heel interessant om te weten en onderstreept het belang van stuifmeel en propolis voor het gezond houden van onze volken. Dit laatste brengt de auteurs tot de uitspraak dat het gebruik van alleen maar HFCS of suikerstroop als wintervoer, wel eens een reden kan zijn voor verlaagde weerstand van bijenvolken tegen ziektever-

wekkers en bestrijdingsmiddelen. "De evolutie van de soort *Apis mellifera* is niet via suikerstroop gelopen", aldus onderzoeker Berenbaum. In de serie 'Afweer tegen ziekten' in 2011 en 2012 in 'Bijenhouden' gaven we dan ook al het advies om bij het inwinteren te zorgen voor tenminste enkele ramen honing naast het (broed) nest. CvH

Mao, W., Schuler, M.A. & Berenbaum, M.R., 2013. Honey constituents up-regulate detoxification and immunity genes in the western honey bee *Apis mellifera*. www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1303884110

Honingbij bestuivingskampioen??

Niet vaak ziet men een artikel waaraan 50 onderzoekers uit de bijenwereld meegewerkt hebben. In het betreffende verhaal gaat het om de vraag: hoe goed zijn honingbijen als bestuivers? Het artikel is gebaseerd op zeer uitgebreid onderzoek bij 41 gewassen, verspreid over de hele wereld. Er bleek een zeer duidelijk verband tussen het bloembezoek door de wilde insecten en de vruchtzetting. Honingbijen droegen

slechts in 14% van de beschouwde gewassystemen bij aan de vruchtzetting. Feitelijk zijn de wilde insecten effectievere bestuivers omdat frequenter bloembezoek van deze bestuivers tweemaal zoveel vruchtzetting geeft als een vergelijkbare toename van het bloembezoek door honingbijen. Ook werd waargenomen dat het bijplaatsen van bijenvolken de vruchtzetting veeleer doet toenemen dan dat ze de bestuiving

door wilde insecten vervangt. In een onderzoek van Alterra van een jaar geleden werden tijdens de appelbloei meer solitaire bijen dan honingbijen geteld. Deze nieuwe gegevens vragen om een beleid waarbij honingbijen en wilde insecten geïntegreerd benut worden. Interessant is dat de Raad voor Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) kort geleden benadrukte dat het natuurbeleid zich meer moet richten op regionale natuurnetwer-

ken, voor meer biologische diversiteit in agrarisch gebied. Duidelijk is dat dit voor de bestuivers van onze planten en gewassen van grote waarde is. In een artikel in *Bijenhouden* wil ik later in detail op dit onderwerp ingaan. *CvH*

Garibaldi, L.A. e.a. 2013. Wild pollinators enhance fruit set of crops regardless of honey bee abundance. Science 29 March 2013 (339) 6127:1608-1611

De lezer schrijft Oproep: Bij en kunst

Ik ben als kleine imker actief in Leiden. Naast deze dierbare hobby ben ik ook geïnteresseerd in kunst. De laatste jaren maakten enkele vrienden en burens mij attent op uiteenlopende momenten waarop ze de bij, het bijenvolk, honing of andere bijenproducten tegenkwamen in gedichten, films, logo's en dergelijke. Dat sprak mij aan, deze twee zaken waarin ik bijzonder ben geïnteresseerd te combineren. Dus heb ik het idee opgevat om dit materiaal te gaan verzamelen en te kijken hoe ik dit toegankelijk kan maken voor geïnteresseerde imkers en kunstliefhebbers. Ik heb al een mooie maar beperkte verzameling en wil nog veel meer adviezen, hints en suggesties. Ik verzoek u om titels van films, boeken, (volks) verhalen, logo's, gedichten, symbolen, naamsverbandingen en dergelijke aan mij door te geven zodat ik ze

kan gebruiken. Het uiteindelijke resultaat zal een website of een boek worden. Alvast bedankt!
Hans Baaijens, Leiden.
t 0715237080
e hans.baaijens@planet.nl

Goed geschoten Wilde bij zoekt bescherming in het leger

Miriam Aukes uit Epe vond in hun klompenhok de jas van hun zoon, die jaren gediend heeft bij het Korps Mariniers. "Op een gegeven moment zag ik dat er een metselbij in verdween met klompjes stuifmeel. Heel bijzonder. Wij zijn deze bijtjes gewend, want ze leggen, ook nu weer, eitjes in de gaten van de oude muur. Ik heb eerst de plooi op de rug voorzichtig opzij geduwd en ja hoor een afgesloten dop en daaronder nog eentje in de maak. Maar ze (of een soortgenoot) vloog ook in de oksel van de jas en ook daar een paar prachtige doppen, niet afgesloten, dus larfjes goed zichtbaar."

Werkbijen & bijenwerk

Interview met Kees Verrips, mede-eigenaar van De Werkbij in Rhenen

De Werkbij in Rhenen, dat is Kees en Kees is De Werkbij. Maar Kees is veranderd. Hij heet niet langer Van Holland, maar sinds 2009 Verrips. Dat is niet het enige wat veranderd is. De oude Kees is een ambachtsman die bomvol anekdotes zit; de nieuwe Kees is een man met een missie.

tekst en foto's Bart de Coo

Aan het begin van ons gesprek in de kantine van het pas geopende Nederlandse Inkoopcentrum in Veenendaal, op fietsafstand van de vertrouwde locatie aan de Noordelijke Meentsteeg in Rhenen, gaat het mobieltje. Of ze koffie kunnen komen drinken. Niks daarvan, ze wachten maar even daar. Hij is nu even in gesprek. Het mobieltje gaat definitief uit en de nieuwe

Kees pakt de draad van zijn verhaal weer op. "Kees en Wil van Holland raakten hun bedrijf maar moeilijk kwijt. Uiteindelijk kwamen wij in beeld. Wij, dat zijn de families Van den Hoek en Verrips. Waarom niet eerder? Ach, wij waren er nog helemaal niet mee bezig. Ik was basisschooldirecteur en docent op de pabo en hobbyimker bovendien. Ik ben NBV-lid sinds,

even denken, 1983. Ik kan er een jaartje naast zitten. Maar mijn baan had geen continuïteit. Misschien konden wij met De Werkbij in de praktijk brengen wat we altijd al gewild hadden: een imkerij met een educatieve functie en met leer-werkplekken. We besloten het met zijn vieren te gaan doen. We kochten het als opstap om onze doelen te realiseren. Ik had wel wat relevante werkervaring. Ik heb bijvoorbeeld directeuren en schoolbesturen begeleid bij financiële zaken en ik was dephouder van het Bijenhuis. Op financieel gebied en op bijengebied was ik dus al aardig ingevoerd.”

Ideële doelen

“Ik durf wel te zeggen dat het bedrijf een middel is; het is een voertuig om onze ideële doelen te realiseren. Je zou daarvoor ook bedelacties op touw kunnen zetten. Dat kan. Maar als ik zie wat er mogelijk is op het gebied van ondernemen... Kijk maar eens op changeinbusiness.nl, dan snap je wat ons voor ogen staat. Ik vind dat we het in Nederland beter kunnen doen als het om ondernemen gaat. Die graaicultuur, die zie je overal. Die heeft geen toekomst, daar gaat het niet om, dat is onze visie ook niet.

Ik ga uit van drie dingen. Eerst moet je zelf een boterham kunnen verdienen, anders kun je niks betekenen voor een ander. Daarnaast mag je in al je doen en laten een ander niets te kort doen en je mag een ander al helemaal geen schade toebrengen. Dat geldt tot slot ook voor de natuur. Ik zeg dat ook vanuit mijn christelijke levenshouding. Dit is iets wat we uit liefde van en tot God mogen doen. Daar ligt het in verankerd. Die weg kiezen wij en dus zijn we soms met wat minder tevreden. Dat willen we graag op een educatieve en een sociale manier gestalte geven. Eerst kregen we leerlingen aangeboden uit het speciale onderwijs. Mensen belden op of we een stageplaats hadden. Het ging om leerlingen zonder diploma of startbekwaamheid. Als het even kon, dan bleven ze hangen bij ons. Dan zie ik vervolgens dat leerlingen op bepaalde plaatsen in het bedrijf floreerden. Dat proberen we dan uit te bouwen. Zo hadden we een stagiair die handig was met potjes. Dat ging perfect. Dat zetten we dan door en nu hebben we een uitgebreid pottenaanbod. Dat soort dingen beginnen met stages. Daarna kwamen de mensen die om psychische redenen uit het arbeidsproces vielen. In de toekomst wil de Gemeente ook mensen uit de wet ‘Werk en Bijstand’ een plaats geven bij bedrijven en er komt een wetwijziging aan met betrekking tot Wajongers. Wij weten als geen ander hoe je die mensen in een bedrijf hun draai moet laten vinden.”

Volumestijging en een nieuw soort imker

“In eerste instantie wilden we niets veranderen. We hebben gewoon de boel aan de praat gehouden; op de winkel gepast. We moesten eerst maar eens

Het bijenbedrijf ‘De Werkbij’ bestaat sinds 1974. Het werd opgericht door het echtpaar Kees en Wil van Holland. Na veel omwegen werd het bedrijf in 2009 verkocht aan de echtparen Van den Hoek en Verrips. In de tussentijd was ‘Kees’ een begrip geworden. Een paar maanden geleden nam het bedrijf een nieuwe ruimte in gebruik in Veenendaal; er moet nog veel gebeuren. De indrukwekkende stellingen staan er al en de verzendingen voor de internethandel worden hier ook al in orde gemaakt. Een aantal zaken is nog niet af, zoals een productielijn voor de honingverwerking, compleet met een temperatuurkamer voor de honing. Het bekende bedrijfspand in het nabijgelegen Rhenen blijft overigens gewoon in gebruik.

De ‘beebuzz’. In te huren en in te zetten voor educatieve doeleinden.

ervaren wat het is om tot je knieën in de modder te staan. Het was rennen om alles bij te houden. Ik nam de telefoon aan terwijl ik stond te etiketteren. We verdienen ons geld nu met de bestuiving, de handel in imkersproducten en de honinghandel, maar we zijn ook een groothandel. We voorzien grote imkers en collega's, maar bijvoorbeeld ook boerderijwinkels. Op al die onderdelen zie je volumestijging. Ik ben daar in het begin niet eens naar op zoek geweest. We hebben tegenwoordig wel Ernst in dienst, die zich bezighoudt met verkoop.

Het is heel lastig om inzichtelijk te krijgen wat je met de bestuiving echt verdient. Dat gaan we monitoren door uren te schrijven. Ik heb sterk het gevoel dat

Boven: De bedrijfsruimte in Veenendaal.

Onder: 'De dekseltjesmuur'. De hele wand is bezet met dekseltjes in alle soorten en maten.

de adviesprijzen niet gebaseerd zijn op economisch rekenwerk. Maar ja, als we het duurder maken, gaan nog meer telers op de hommels over. Hommels worden vaak in Oost-Europa geteeld en tegen onwaarschijnlijk lage prijzen verkocht. Vervolgens gaan de hommeldozen met daarin nog de afgedankte, kaalgevoegen volkjes zo op de vuilnishoop. Dat vergroot de afvalberg en voor de hommels lijkt weinig respect te zijn. Een imker is een ander mens; die heeft als basis de liefde voor zijn bijen. We brengen ze gezond weg en als ze terugkomen zijn ze verzwakt en dan moeten we ze weer goed zien te krijgen. Moet je eens kijken wat wij doen na afloop! Ik wil dat soort ethische en milieargumenten gebruiken in de concurrentie met de hommels.

De zaak is enorm uitgebreid. Ik schat dat we verdrievoudigd zijn. Dat komt volgens mij door een verschuiving in de imkerspopulatie. Ik ging lang geleden naar de bouwmarkt toe; ik kocht wat planken en ik bouwde mijn eigen kast. Die categorie imkers wordt steeds kleiner. Nu zie ik een autootje aankomen en ik denk: low budget. Toch geven ze een vermogen uit. Iedereen wil kennelijk bijdragen aan een duurzame samenleving. Mensen willen graag echt iets doen voor de bijen. Dan zijn ze bereid om hun geld – en dat is er – daaraan uit te geven. De oude imker maakte van sinaasappelkistjes bijenkasten. Die wilde financiële winst. Daar is niets mis mee, maar de nieuwe imker wil een ander soort winst. Verder zou de crisis wel eens gunstig kunnen zijn voor ons. Veel mensen die hun baan kwijt zijn, gaan bijen houden.”

13 tot en met 16 jaar

“We krijgen vaak schoolklassen op bezoek. De leeftijdscategorie van 13 tot en met 16 jaar vind ik het spannendst. Ze zijn binnen twee minuten doodstil. Dan vragen docenten, Kees, hoe doe je dat? Dan zeg ik, jij geeft antwoorden, ik niet. Een opvoeder moet zichzelf overbodig maken. Dan pak ik een zesramer en dan vraag ik aan een leerling, denk je dat er wat in zit? Zal ik hem open maken? Je bent bang hè? Dat is goed. Je mag best een beetje respect hebben. Als je iemand niet kent, dan vertrouw je hem niet. Dat is met die bijen ook zo. Als jij die bijen vertrouwt, vertrouwen ze jou ook. Dat heeft met jezelf te maken. Scholieren met wie op school geen land te bezeilen is, zijn hier een en al aandacht. Ik zit serieus te denken aan een paar grote bijenstallen waar elke week een vaste groep jongeren komt die problemen veroorzaakt. Dan druk ik ze bij wijze van spreken met hun neus in de bijen. Kijk, zo werkt een bijenvolk, neem er een voorbeeld aan! Dat lijkt mij mooi om te initiëren. Zo kan ik mensen die bedreven zijn met bijen en in de omgang met jongeren de ruimte geven. Dat vind ik gewoon prachtig.”

Bijenbehuizingen van de toekomst?

Aris de Bakker

Jaren geleden wandelde ik langs de prachtige bijenstand in het stadspark Jardin du Luxembourg in Parijs. Daar staan dadantkasten op charmante onderstellen, met vijfhoekige punthoeden, ontworpen door een architect. Mijn interesse voor bijenbehuizingen ontstond bij het zien van die bijenkasten in diverse maten, kleuren en samenstellingen. Later kon ik twee oude simplexkasten overnemen met daarbij een complete imkerset cadeau. Ik besloot een bijencursus te volgen en zo werd ik imker.

Tijdens de cursus leerde ik dat die leuke dubbelwandige simplexkasten niet zo praktisch waren; dat een enkelwandige spaarkast daar verre boven te verkiezen was. Later leerde ik de Segebergerkast kennen, gemaakt van styropor. Alles rechttoe rechtaan. Ontzettend praktisch en goed voor het

bijenhouden, maar zijn uiterlijk werkt niet mee, het is een homp en nog lastig te schilderen ook.

Traditionele kasten

De bijen maakt het niet zoveel uit waarin ze zitten. Zolang het maar niet tocht en ze genoeg ruimte hebben, zijn ze tevreden. Maar de traditionele imkerij zoekt naar efficiënte kasten met een hoge honingopbrengst per volk. Een kast die het houden van sterke volken op een eenvoudige manier mogelijk maakt, goedkoop en zonder veel moeite zelf te bouwen.

Driekwart van alle bijenkasten over de wereld hebben als basis de Langstrothkast. Langstroth ontwikkelde die in de 19de eeuw en paste als eerste de bijenmaat (8mm) toe, niet alleen tussen de raten maar ook tussen de kantraten en de kastwand. Daardoor kunnen de raten er makkelijk uitgehaald worden. De Langstrothkast lijkt erg veel op onze veelgebruikte spaarkast.

Imkerijrevolutie

De afgelopen decennia maakte de imkerij een revolutie mee. Daarvoor was het imkeren vooral gericht op het oogsten van honing en eventuele andere bijenproducten. Maar sinds de jaren van grote bijensterfte is er meer aandacht voor onze natuurlijke leefomgeving en het belang van biodiversiteit. Er is een nieuwe groep imkers ontstaan: stedelijke imkers, die het imkeren vaak uit idealisme doen en niet voor het gewin. De bij gedijt heel goed in de stedelijke omgeving. De grote variëteit aan bomen en planten en de geringe hoeveelheid landbouwgif heeft de stad gemaakt tot een oase voor de bijen. Daardoor geïnspireerd zijn een aantal ontwerpers aan de slag gegaan en hebben nieuwe kastmodellen ontwikkeld. Negen opmerkelijke ontwerpen worden hier besproken.

DIY Honey, Oostenrijk

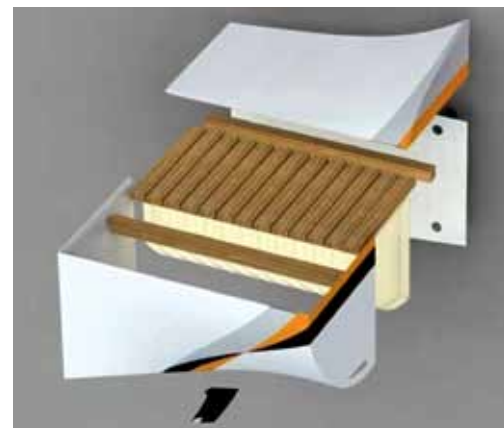
Beehaus

Habi-Sabi

The Urb

Bikube Urban Beehive

Beehaus GB

Het bedrijf Omlet ontwikkelde het Beehaus, een bovenbehandelingskast voor in de tuin of op het dak. Hij ziet er uit als een grote broodtrommel, is licht en gemakkelijk te verplaatsen en heeft ruimte voor 22 raten. Aan beide uiteinden is een ingang en met een tussenschot kan de imker het volk splitsen. Voor ruim €800,- wordt het Beehaus geleverd als een volledig pakket met vier honingkamers en alles wat je verder nodig hebt om een bijenvolk te houden.

*Informatie: www.omlet.co.uk;
zie ook *Bijenhouden 4(1):3-4;2010**

Habi-Sabi GB

Het ontwerp van de Habo-Sabi is geïnspireerd door wabi-sabi: een Japanse kijk op het leven die kiest voor de schoonheid van de eenvoud in de natuur. Een warme, stabiele bijenkast, ideaal voor in de stad. Hij is eenvoudig te monteren zonder spijkers of schroeven. Zeer gebruiksvriendelijk. De onderdelen van de Habo-Sabi worden gesneden uit Barsmark PT-200, een materiaal gemaakt van gerecycled isolatiemateriaal. Dus milieuvriendelijk en goed warmte-isolerend. De onderdelen worden verzonden met een gedetailleerde montagehandleiding. Het materiaal zelf gaat 25 jaar mee. Het

kan net als hout geschilderd worden, maar nodig is dat niet.

Informatie: www.gotomidtown.co.uk/gotomidtown-shop

The Urb GB

De Urb (Urban Beehive) is een stadsbijenkorf ontworpen door Chris Weir, industrieel ontwerper van de Universiteit van Loughborough, Engeland. De kast is bedoeld voor de beginnende imker met interesse in duurzaam leven in de stad. De Urb past in stedelijke tuinen en op dakterrassen. Door de toepassing van een draadloze infraroodcamera en een thermometer, af te lezen via het kijkvenster of op een pc of smartphone, is het mogelijk het bijenvolk te bestuderen zonder de korf open te hoeven maken. Een in het oog springend verschil tussen de Urb en meer traditionele bijenkasten is de kegelvorm. Bijen bouwen van nature hun raat niet vierkant of rechthoekig. Waarom hebben de meeste bijenkasten dan een doosvorm? Geïnspireerd door de Afrikaanse bijenkorven van klei is bij deze Urb gekozen voor een conische, organische vorm.

Informatie: weirdesign@live.co.uk

Bikube Urban Beehive VS

Om kleine bijenvolkjes een betere kans te geven ontwierp Adam Weaver uit San Francisco de Bikube Urban Beehive.

De Bikube is een observatiekast, makkelijk aan de muur te monteren. De Bikube heeft aan alle kanten schuine vlakken waar regen en vuil gemakkelijk vanaf glijden. Hij heeft een geïntegreerde handgreep voor gebruiksgemak en vervoer en een raampje om te zien wat er binnen gebeurt. Weaver legt uit: "De Bikube is bedoeld als een creatieve en elegante compensatie voor verlies van bijenvolken door CCD (colony collapse disorder)." Het is een soort insectenhotel, maar dan voor honingbijkolonies. *Informatie: www.adamweaverdesign.com*

BeeHive VS

Rond San Francisco is het bijenhouden heel populair geworden. Steeds meer bewoners zijn zich bewust van het grotere ecosysteem dat in hun tuin aan het werk is. "Nadat ik mooie tuinen met oude en instabiele bijenkasten had gezien, besloot ik om een functionele, simpeler bijenkast te maken, die een mooie toevoeging zou zijn aan het stedelijk landschap", zegt Philip de los Reyes. Zijn bijenkast is gebaseerd op de Langstrothkast, maar dan eleganter.

Beehive van Philip de los Reyes

Rowan Dunford Urban Beehive

Urban Beehive Philips

Apimaye

De kast is gemaakt van zelfspannend plastic waardoor goede sterkte gepaard gaat met weinig gewicht en met effectieve isolatie.

Informatie: philipdelosreyes.com

Rowan Dunford Urban Beehive NZ

Rowan Dunford's Urban Beehive was vorig jaar te zien tijdens Auckland's Better By Design CEO Top in Nieuw-Zeeland. Deze stadsbijenkast van plastic en multiplex, is een lattenkast (Top Bar Hive), maar met invloeden van de Langstrothkast en de mogelijkheid om meerdere kasten op elkaar te stapelen. Hierdoor kan een goede honingooft gehaald worden. De kast is bedoeld om stedelingen enthousiast te maken voor het bijhouden en zodoende de bijenpopulatie te vergroten.

Informatie: www.facebook.com/RowanDunfordDesign

D.I.Y. HONEY Oostenrijk

(zie afbeeldingen op pagina 13)

De D.I.Y. HONEY is product van samenwerking tussen Lena Goldsteiner van de Universiteit voor Toegepaste Kunsten in Wenen en prof. Stefan Mandl van 'ARGE Bienenforschung', onderdeel van de Weense Universiteit van Natuurlijke hulpbronnen en Levenswetenschappen. Het is een

hangend bijenhuis, met een koepel van glas en het onderste deel van Zelfo, een soort hennepsteen. De korf heeft een doorsnee van 40 cm en is 70 cm hoog. Mandl en zijn team ontdekten dat bijen in de stad een langere levensverwachting hebben, mogelijk door de afwezigheid van landbouwbestrijdingsmiddelen. Daarnaast is de honingopbrengst in de stad hoger. D.I.Y. HONEY is een project voor bijen en mensen. De korf brengt de natuur in de menselijke omgeving - of het nu balkon, dakterras of tuin is.

Informatie: <http://www1.uni-ak.ac.at/industrialdesign>

Apimaye Turkije

Misschien niet erg mooi maar wel zeer productief zijn de Apimaye Bijenkasten uit Turkije. Ze zijn daar ontwikkeld met steun van de overheid en diverse universiteiten. Na China is Turkije het tweede land in de wereld wat betreft het aantal bijenkasten, maar het zevende qua hoeveelheid geproduceerde honing. De ervaringen met deze kast zijn spectaculair. De gemiddelde honingopbrengst per kast is gestegen van 16 naar 24 kg. Deze kasten zijn gebaseerd op de Langstrothkast en gemaakt van hoge kwaliteit kunststof (HDPE). De zijanten hebben een dubbele wand gevuld met isolatiemateriaal.

Dit om schimmel en condensatie te voorkomen. De kasten zien eruit alsof ze van een andere planeet komen. Ze zijn er in drie soorten: een standaard bijenkast, een zwermkast en een koninginnenweekkast. De bijenkasten zijn verkrijgbaar in formaat Langstroth en Dadant. Met enige aanpassingen kan ook gewerkt worden met raampjes in spaarkast-formaat. De voorspelde levensduur van de kast is 20 jaar. De prijs is duidelijk hoger dan van bijvoorbeeld vurenhouten kasten. De kasten kunnen via een vertegenwoordiging in Nederland worden geleverd.

Informatie: www.beedoma.eu

Urban Beehive Nederland

De ultieme designbijenkast komt nota bene uit Nederland! De designafdeling van Philips heeft een Urban Beehive ontwikkeld, die enige tijd geleden te zien was tijdens de Dutch Design Week in Eindhoven. De Urban Beehive is meer een virtueel concept, bedacht om bijen te houden voor bewoners van appartementen die geen tuin of balkon hebben, dan een voor de praktijk bedoeld bijenhuis. Er bestaat alleen een prototype van; deze kast is dus niet in de handel. Bijhouden schreef er over in februari 2012.

Mail van de voorzitter

Spannend seizoen

Als imker spant het erom deze maanden. Het is het seizoen van het voor zijn van zwermen en werken aan volksvermeerdering en -verjonging. Kun je gemaakte plannen realiseren? Gaan jonge koninginnen goed aan de leg, of waren regen en kou spelbreker in het bevruchtingsproces? In de loop van juni heb je daar beter zicht op.

Het weer viel dit voorjaar niet mee. Vlak na Pinksteren bereikten we een dieptepunt met temperaturen van rond de 10°C. Haalbijen liepen noodgedwongen

huisbijen in de kast voor de voeten.

Buiten de bijenkast gebeurde afgelopen weken van alles. Allereerst hadden we de jaarvergadering op 27 april. De plannen voor noodzakelijke renovatie en opwaardering van ons Bijenhuis werden gepresenteerd en besproken. De vergadering ondersteunde het, maar verlangde van het bestuur dat de financiering beter wordt onderbouwd. Hieraan wordt de komende maanden gewerkt en daarna komen we bij u terug.

Binnen het bestuur vond een wisseling plaats. Eva Schild en Rob Nijman waren statutair niet herkiesbaar. Eva werd in 2002 bestuurslid van toen nog de VBBN. Ze heeft zich verdienstelijk gemaakt met vele activiteiten in de communicatie. Rob maakte in de 80-er jaren al een periode deel uit van het hoofdbestuur. In 2002 keerde hij terug als secretaris. Hun opvolgers Vincent Sterring en Wilfred Muis werden met applaus benoemd voor de opengevallen plaatsen.

De twintig jongste, gediplomeerde imkers van ons land kregen op 20 april een volledige tienraams bijenkast uit het Bijenhuis overhandigd. Dit was op initiatief van Hope-XXL, een jongerenbeweging, gestart in het Gelderse De Liemers. Zij willen met deze actie een bijdrage leveren aan een duurzame samenleving. De NBV onderschrijft dit van harte.

Dan was er natuurlijk de nodige ophef rond het thema neonicotinoïden en de bijensterfte. Staatssecretaris Dijkzwaag oriënteerde zich breed voordat zij overging tot het verzoek om in Europa een moratorium van twee jaar in te stellen voor drie middelen toegepast bij gewassen die voor bijen aantrekkelijk zijn. Wij – als imkers – konden hierbij ons verhaal kwijt over de laatste stand van zaken over de wintersterfte van bijenvolken. Het moratorium werd ingesteld! In overleg met het vroegere ministerie van landbouw beslisten we hoe de komende jaren een monitoring kan worden opgezet om daadwerkelijk aan te kunnen tonen dat dit verbod de bijen en de imker ook helpt. Met dat laatste ben ik blij daar er rust komt en we ons verder bezig kunnen houden met de bij en zijn omgeving.

Jan Dommerholt,
voorzitter NBV, juni 2013

Nieuwe opleiding leraar Bijenteelt-A

De commissie Bijenteeltonderwijs start in november 2013 voor de vijfde keer met een opleiding voor leraar Bijenteelt-A, en wel in Middelbeers, Noord-Brabant. Zie voor toelatingseisen en meer bijzonderheden de aankondiging in Bijenhouden 2013-2 maart.

Inhoud

De A-cursus omvat 60 lessen: 36 uur theorie en 24 uur praktijk. Daarnaast 20-25 uren zelfstudie. De modules zijn: vakdidactiek, biologie van de honingbij, werken met het bijenvolk in de loop van het jaar, bijengezondheidszorg, bijenproducten, drachtplanten en milieu. Gerekend moet worden op een eigen financiële bijdrage van circa € 380.

Info en aanmelding

Voor meer informatie over de inhoud van de cursus kan men bij de commissie Bijenteeltonderwijs een informatiebulletin aanvragen. Hier zijn ook de aanmeldingsformulieren te verkrijgen.

NBV, t.a.v. commissie Bijenteeltonderwijs,
Grintweg 273, 6704 AP

Wageningen, t 0317-422422,

e onderwijs@bijenhouders.nl

Familiebericht

Op 16 mei is op 83-jarige leeftijd overleden ons altijd actieve lid

EILDERT KINGMA

Als er iets moest gebeuren in de bijenstal of op de markt, Eildert was er altijd bij. Voor onze vereniging heeft hij dus veel werk verricht.

Zijn aanwezigheid bij activiteiten en vergaderingen zullen we node missen.

We wensen zijn nabestaanden, vrouw Herma, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe bij dit verlies.

Bestuur en leden
NBV afd. Beetsterzwaag e.o.

Lovende woorden voor Floriadeteam

Op de laatste ALV werd stilgestaan bij al het werk verricht door het Floriadeteam 2012. Op de foto vooraan v.l.n.r. Wim Scheurs, Sjaak Buijssen en Hein Kohlmann. Daarachter v.l.n.r. Rob Nijman, Jos Swart, Evert Woud, Jan Slots, Fedor Meens, Jan Schrage en Robert Cox.

Cursus over bijengezondheid afgerond

Op initiatief van het HB organiseerde de NBV-commissie Bijenteeltonderwijs afgelopen winter een cursus Specialist bijengezondheid. Vakken waren bijenvitaliteit, varroa, overige plaagdieren, virussen, hygiëne/varroabestrijding, aanpak van drachtverbetering, broedziekten, toelating van diergeneesmid-

delen en toelating van gewasbeschermingsmiddelen. De gemiddelde scores voor de verschillende vakken liepen erg uiteen, varroa en hygiëne kwamen er heel bevredigend uit. Van de 36 cursisten slaagden er 26. Zij kregen op 10 mei jl. hun diploma uit handen van voorzitter Jan Dommerholt.

Er was veel lof voor de organisatie: Wim van den Oord, Mari van Iersel en Sjef van der Steen, met ondersteuning van Marga Canters, Frank Moens (website) en Gerrit Plas (dagvoorzitter). Wel een kritisch woord over de zwaarte van de stof, vooral over het gebruik van het Engels in presentaties en literatuur.

Vooraan v.l.n.r. Eric van Oijen, Jan Breembroek, Bert Lemmens, Henk van Gerwen, Wim van den Oord. Daarachter v.l.n.r. Marcel Sevenstern, Petra Bun e.v. Sevenstern, Arnd van Zanten, Marcel den Uyl, Berti Velthuis, Tineke Brascamp, Jos Verhulst, Jan Enne Dees, Henny Philippens, Klaas Sluiman, Henk Verver, Jan Caris, Jelle Kampen, Jorg Jacobs, Jac Coolen, Frank Wilmink, Gert Jan Schreuder. Rechts: voorzitter Jan Dommerholt. Niet op de foto maar ook geslaagd: Klaas Vos, Jan Bruurs, Pieter Huitema en Marcel Walraven.

Agenda

(uitgebreide informatie bij onderstaande items vindt u terug op onze website)

Elke zondag Enschede

(tot 27 oktober) Het Koetshuis in het Ledeboerpark is van 13.30-16 u geopend. Elke 3e woensdag van de maand, t/m oktober, een bieproat-avond voor imkers van 19.30-21.30 u in het Koetshuis. Inl.: Paul Oostrom, **t** 053-4772804, **e** peoostrom@home.nl.

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum 'De IJzeren Man', Geurtsvenweg 4. Inl. **t** 0495-524893, **e** info@natuurenmilieucentrumweert.nl, **i** www.natuurenmilieucentrumweert.nl

20 juni Lelystad

Landelijk symposium over de toekomst van akkerranden. Afsluiting van succesvol project; springplank naar toekomst. **i** akkerrandenfevo-land.nl/ruim-baan-voor-akkerranden

21 en 22 juni Havixbeck (Duitsland)

Buckfast-KI-dag Bijenhouden 2013-3, p. 25.

23 juni Reusel

Open dag van 11.00-17.00 u, in bijenhal en -tuin (rolstoeltoegankelijk), Burg. Willekensln 6. Inl.: Peter Lauwers, **t** 0497-642904, **e** p.lauwers2@chello.nl, **i** www.reuselsebijen.nl

29 juni Leeuwarden

Open Dag van 11-14 u in Bijenstal 'De Potmarge', hoek Jansoniusstraat/Potmarge (zie spandoek aan AOC-hek). Inl.: **e** martinekamphorst@gmail.com

7 juli Budel

Open dag van 9-17 u, (nabij) Broekkant 70, 6021 CV Budel. Om 14.30 u onthulling nieuwe informatiepanelen. **e** info@wilgenroosje.nl, **i** www.wilgenroosje.nl.

7 juli Hamont-Achel (België)

Bijen-info-markt van 9-17 u, in 'De Posthoorn', Stationsstraat 9. Inl.: Jaak Hendriks, **t** 0032-11448758, **m** 0032-494807227, **e** hendriksjaak@hotmail.com.

13 juli Uddel

Bijen- en Honingmarkt van 8-15 u bij dorps huis 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33. Verkoop, voorlichting en oude ambachten. Inl.: Henk Kok, **t** 0577-401897, **m** 06-55834932 of Henk Bronkhorst **t** 0577-401453, **m** 06-54903117

13 en 14 juli landelijk

Landelijke Open Imkerijdagen van de NBV. Zie o.a. Bijenhouden 2013 nr. 2, p. 19, en www.bijenhouders.nl

14 juli Deurne

Open Huis van 13-16.30 u op het terrein van Natuur- en Milieucentrum 'de Ossenbeemd' aan het Haageind 31. Inl.: **t** 0493-317728, **e** j.berkers16@chello.nl

14 juli Bilzen (België)

Voor de 10e maal organiseert de Nationale Boomgaardenstichting de Eurregionale Kersenhappening 'de KERS®'. 10-17u. Landcommanderij Alden Biesen Kasteelstraat 6 **i** www.boomgaardenstichting.be

16 juni Veenendaal

Zwermbijenmarkt van 8-13 uur, sportpark 'Panhuis', Verl. Sportlaan 5. Inl.: Henk Korving, **t** 0318-52 16 13, **e** h.a.korving@xmsnet.nl of Kees van Holland, **m** 06-54732962.

Ook expositie 'Bijenmarkt in Veenendaal' t/m 24 aug. in Viseum Veenendaal. Waskaarsen maken, korfvlecht-demonstratie, Imker vertelt. zie www.viseum-veenendaal.nl, Kees Stipplein 76, 3901 TP Veenendaal, **t** 0318-550010, **i** info@viseum-veenendaal.nl.

27 juli Leeuwarden

Open dag van 11-14 u in Bijenstal 'De Potmarge', hoek Jansoniusstraat/Potmarge (zie spandoek aan AOC-hek). Inl.: martinekamphorst@gmail.com

3 augustus Zuidlaren

29ste Markt van Melk en Honing, met 80 standhouders, van 10-16 u op de Grote Brink. Tevens honingkeuring van het Zuidlaarder Bijkersgilde, demonstraties, live muziek en terras, jeugdactiviteiten en honingproeverij. Inl.: **t** 050-4095792 of **m** 06-53850460.

4 augustus Deurne

Open Huis van 13-16.30 u. Op het terrein van Natuur- en Milieucentrum 'De Ossenbeemd' aan het Haageind 31. Inl.: **t** 0493-317728, **e** j.berkers16@chello.nl

7 augustus Epe

Bijen- en natuurmarkt voor honing, bijenvolken en imkerartikelen, m.m.v. natuurverenigingen, van 8-12.30 u, bij gemeentehuis. Inl.: B. Caljé, **t** 0578-610786, **e** britt@calje.eu of mw. H. van Niersen, **t** 0578-621764.

10 augustus Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 9-16.30 u op de Houtmarkt. Inl.: W. Velberg, **t** 0575-51 56 46, **m** 06-81232898, **i** www.bijenstandwillemvelberg.mysites.nl

11 augustus Heinsberg (D.)

10-16 u, dr. Pia Aumeier: Varianten der Spätsommerpflege. Toegang gratis, wel aanmelden: imkerverein-heinsberg@gmx.de. U krijgt dan een uitnodiging via de mail.

24 augustus Nordhorn (Duitsland)

Nederlands-Duitse studiedag door projectgroep NoN-Bijeen, samenwerking van de NBV-groepen Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel-Oost en het hoofdbestuur NBV. De projectgroep maakt zich sterk voor de belangenbehartiging van de bijenteelt in Noordoost-Nederland. 's Morgens lezing door Werner von der Ohe en Jaap Smit, 's middags bezoek aan honingverwerkingsruimte in Tierpark Nordhorn. Partners welkom. Inl.: nonbijeengmail.com.

31 augustus Drachten

Bijenmarkt van 10-16.30 uur op het Museumplein t.o. de Beleef Bibliotheek. Met o.a. honing slijngeren, kaarsenmaken en observatiekast, videopresentatie, verkoopstands. Inl.: H. Koers, **t** 0512-531925, **e** hendrikkoers@planet.nl.

7 september Stadskanaal

Honing- en natuurinformatiemarkt op de Leeren Doemarkt, Stadskanaal. Inl. Gé Hoogerwerf, **t** 0599-212913, **e** gehoogerwerf@zonnet.nl

21 september Bussum

Honing- en natuurmarkt van 10-16 u, aan Huizerweg 49H. Inl.: **e** sterkellie@gmail.com of **e** leadegraaf@kpnplanet.nl.

21 september Ugchelen

Honing-, Natuur- en Hobbymarkt, 10.30-16 u in en rond Dorps huis 'Ugchelens Belang', Bogaardslaan 81, 7339 AN. Tevens verkoop imkermaterialen. Fotoimpressie en info op www.imkers-apeldoorn-ugchelen.nl en www.ugchelen.org/honingmarkt. Inl. & opgave kraamuur: Nolly Spijkerman-Verbeek, **t** 055-5346430, **e** spijkerbeek@chello.nl

28 september Eerbeek

105e Bijenmarkt van 10-15 u bij Grand Café 'De Korenmolen', Kanaalweg 3. Verkoop (Ned.) honing, bijen en imkermateriaal, tevens stands over natuur en biologische producten. Inl.: Jan van Putten, **t** 055-5051438,

e secretaris@imkersverenigingeerbeek.nl of
Ton Fleur, t 0313-653208,
e voorzitter@imkersverenigingeerbeek.nl

5 oktober Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 09.00-16.30 u op
de Houtmarkt. Inl.: Willem Velberg,
t 0575-51 56 46, m 06-81232898,
i www.bijenstandwillemvelberg.mysites.nl

6 oktober Deurne

Open Huisdag van 13.00-16.30 u, met diverse
activiteiten. op het terrein van Natuur- en
Milieucentrum "de Ossenbeemd" aan het
Haageind 31. Inl.: t 0493-317728,
e j.berkers16@chello.nl

9 november Beilen

16 november Limburg

23 november Breda

Studiedagen NBV

23 november Heinsberg (D.)

Dr. Pia Aumeier: 'Einwinterung, Überprüfung
von Volksstärke und Futtervorrat, Oxalsäurebe-
handlung zur Restentmilbung'. 10-16 u
Toegang gratis, wel vooraf aanmelden:
e imkerverein-heinsberg@gmx.de.
U krijgt dan een uitnodiging via de mail.

Cursussen *(nadere bijzonderheden zijn te vinden op www.bijenhouders.nl)*

Basiscursus Bijhouden

Franse Ardennen 14-20 juli Inl.: leraar bijenteelt Aris de Bakker, m 06-40572475,
e bijenhoudeninfrankrijk@gmail.com, i www.bijenhoudeninfrankrijk.nl

Koninginnenteelt

Olland, St. Oedenrode Workshop van drie bijeenkomsten op 7 en 16 juli en 4 augustus 2013.
Inl.: Marcus Mesu, m 06-20372232, e info@imkerswinkeldelinde.nl

Korfvlechten

Le Coq-Banni, Frankrijk (bij de Belgische grens) Overdag les, 's avonds lezingen. Van 15-22
september 2013, kosten € 650,- incl. vol pension, verblijf en materiaal.
Inl.: Wim van Grasstek, m 06-45545084, e wvangrasstek@planet.nl

Rogge maaien, dorsen en op oude schoven zetten volgens oude traditie

Nederland Planning eind juli/begin augustus. Inl.: Wim van Grasstek (zie boven).

Vraag & aanbod

Te koop: bijenvolken. In verband met

inkrimping van de bijenstal te koop aange-
boden: 100 bijenvolken in redcederhout 10
raams-Spaarkasten, 300 lege 6-ramers.
Prijs notk, m 06-21247750, t 010-5912470.

Te koop: F1 Buckfastvolken met jonge moeder,

op raam of in kast. Inl. R.M. Kort,
m 06-51285831 (Hoogwoud),
e robertmartijnkort@live.nl

Te koop wegens ziekte: complete imkerin- ventaris. Inl.: m 06-43731560 (Deest).

**Te koop: honing per 20 kilo: acacia-, linde-,
bloemen- en korianderhoning van zeer goede
kwaliteit, voldoende voorraad. Imkerij Het
Korfje, t 0529-483585 (Nieuwleusen),
e info@hetkorfje.nl.**

Te koop: zachtaardige bijenvolken.

Th.v.d. Biggelaar, Laan ten Boomen 21,
m 06-22372267 (Lierop).

Thea en Nico Oudhof bieden u weer de

mogelijkheid voor een fijne natuurvakantie op
hun 'echte' camping of in een van hun
vakantiewoningen in Zd.-Frankrijk,
t 0033-467976172, i www.lepioch.com

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit

omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositie-
ruimte met permanente expositie, terras en
plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje
voor uw vereniging, familie of bedrijf.
Voor meer info: i www.imkerij-immenhof.nl of
t 024-35 84 543. Gonnien en Marcel Hallmans,
Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

BUCKFAST KONINGINNEN

Eenvoudigweg de beste koninginnen

UW GARANTIE VOOR EEN GOED BIJENSEIZOEN !

Onze eerste klas koninginnenteelt
is gebaseerd op 25 jaar
solide ervaring

Koop online Buckfast koninginnen:

www.buckfast.dk

en vindt voor uw keus de juiste informatie.

DIRECTEUR VAN BUCKFAST DENEMARKEN

KELD BRANDSTRUP

De Immenhof

www.immenhof.nl

**Kijk nu snel op
www.immenhof.nl.
Voor alle soorten
spaarkasten.
Voor professionals
en hobby-imkers.
10-, 9-, 7- en 6-raams
bijenkasten.**

De Immenhof, Voorthuizen
t 06 53182006 i www.immenhof.nl

Imkeren in de groene omgeving

Westerwolde

Reizend door de groene omgeving nam Henk van der Scheer een kijkje in Westerwolde en sprak er met een imker.

Westerwolde in het zuidoosten van Groningen wordt doorsneden door de riviertjes Ruiten-Aa, Mussel-Aa en Westerwoldse Aa. Ten westen en zuiden van Westerwolde liggen de Gronings-Drentse Veenkoloniën, ten noorden het Reiderland en naar het oosten het Duitse Emsland. Na vaststelling van de grens met Drenthe aan de westkant van dit gebied, een grens dwars door de uitgestrekte veengebieden, kon ruim twee eeuwen geleden de grootschalige ontginning van het veen beginnen en ontstond de Kanaalstreek. Door die westgrens horen ook de veenkoloniën Stadskanaal en Musselkanaal nog bij Westerwolde.

Ontstaan

Ongeveer 9000 jaar geleden begon de veenvorming ten zuiden en westen van Westerwolde en werd bewoning daar onmogelijk. Het zandgebied van Westerwolde bleef bewoond tot ongeveer 200 jaar voor onze jaartelling, getuige de vele urnenvelden en restanten van grafheuvels. Daarna groeide het veen over het zandgebied. Pas in de Middeleeuwen vestigden zich er waarschijnlijk weer mensen. Lange tijd bleef de streek sterk geïsoleerd. De noord-zuid lopende dekzandrug lag als een wig in het Bourtangerveen. Wel liep er een oude verbindingsweg naar Duitsland, langs het vestingdorpje Bourtange. Vanuit Duits perspectief ligt het gebied in het westen, vandaar 'Westerwolde'. Afgraven van het Bourtangerveen hief de geïsoleerde positie op.

Het landschap

Westerwolde is vanouds een esdorpenlandschap, met op de hogere zandruggen akkercomplexen. De schapen graasden op de hei en overnachtten in de potstal. Langs riviertjes en beekjes lagen hooi- en weilanden. Langs de Ruiten-Aa ontstonden enkele rivierduintjes. Die watertjes voerden het water af in noordelijke richting, naar de Dollard. De aanleg van het Mussel-Aa-kanaal en het Ruiten-Aa-kanaal stimuleerde de ontginning. Dankzij de werkverschaffing ontgonnen vele werklozen in de periode 1920-1950 de gronden met de schop in de hand. Van 1930 tot 1950 zijn bossen geplant op de heidevelden bij Sellingen. Die zijn nu 600 ha groot. Direct ten zuiden ervan liggen de bossen van Ter Borg met daarin een 35 ha groot restant van de voormalige heidevelden. Nu is Westerwolde grotendeels agrarisch gebied. Rationele verkaveling en openheid kenmerken het landschap, eerst met veel gemengde bedrijven. Daarna specialiseerde men binnen de akkerbouw: fabriksaardappelen, graan en suikerbieten. Nu stoppen er veel boeren en wordt de streek geleidelijk aan ontwikkeld voor het toerisme. Sinds de jaren 90 is het beekdal van de Ruiten-Aa ('t Oal Daip'), met de aangrenzende dekzandruggen en esgronden onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur. Men is bezig met herinrichting (hermeanderen) en met verschralen van grond, waardoor zeggenvetaties weer een kans krijgen.

Langs de Ruiten-Aa ligt het Lieftingsbroek, een loofbos met zomereiken, wintereiken en beuken, aangemeld als Natura 2000-gebied. Plaatselijk wordt de struiklaag gedomineerd door hulst. In de natte delen staat de ondergroei vol met o.a. grote muur, dalkruid en bosanemoon. Er groeit braam en framboos, met als bijzonderheid de witte grondbraam (*Rubus arrhenii*).

Imkeren in Westerwolde

Westerwolde kent twee NBV-afdelingen: Ter Apel en Westerwolde. Vorig voorjaar sprak ik met Jan Kruit, secretaris en waarnemend voorzitter van de afdeling Ter Apel. Hij imkert al vanaf zijn veertiende en woont in Ter Apel in het ouderlijk huis. Zijn ouders hadden er een boerenbedrijf. Hij zag voortzetting daarvan niet zitten en is nu hoofd van de bedrijfsbrandweer van AVeBe, de firma die aardappelzetmeel verwerkt uit de vele fabrieksaardappelen uit de Veenkoloniën. Die firma heeft ook veel vloeivelden in Westerwolde en in de Veenkoloniën. Het proceswater van de aardappelzetmeelverwerking kan daar uitstromen voor bezinking, de grond indringen en verdampen. Op de ongebruikte vloeivelden krijgt de natuur haar kans.

Zijn baan laat Jan voldoende vrije tijd om samen met Lubbert Heidema imkerij 'de Driehoek' te runnen. Voorts is Jan regionaal bijengezondheidscoördinator en honingkeurmeester en vertelt hij bij groepen en verenigingen over zijn hobby.

Jan en Lubbert hebben Carnica's en zweren bij de lijn Peschetz. Die Carnica's zijn volgens Jan zachtvaardig; de volken ontwikkelen zich prima en er is goed honing mee te winnen. Raszuivere koninginnen halen ze uit Duitsland en ook laten ze op de Duitse Waddeneilanden jonge koninginnen bevruchten. Samen hebben Jan en Lubbert ongeveer 60 volken, verdeeld over vier standen, waarvan één bij Jan achter het huis. Daar heb ik inderdaad met blote armen bij de volken gestaan zonder aangevallen of gestoken te worden. Om zwermen te voorkomen maken ze (verzamel)broedafleggers en kweken daarin de jonge koninginnen op, die in Duitsland worden bevrucht.

In het bosgebied bij zijn huis halen de bijen in het voorjaar prima op wilg, esdoorn, linde en kastanje en in de zomer op vuilboom, wilde braam en framboos. Met een deel van de volken reizen Jan en Lubbert naar het koolzaad bij Blijham en ze verhuren een aantal volken voor bestuiving van blauwe bes bij een teler in Gasselternijveen. Jaarlijks oogsten ze ruim 750 kg honing en kopen daar ongeveer 250 kg bij, voor de verkoop.

In 2011 hadden ze 60 volken ingewinterd, maar helaas waren er in het volgend voorjaar maar 40 over. Het blijft onduidelijk waardoor. Volgens Jan kan het in principe niet aan de varroa hebben gelegen.

De bestrijding daarvan is volgens het 'menu' van Bijen@wur uitgevoerd.

Besluit

Tijdens een rondgang over het erf (2500 m²) en door zijn 'werkplaatsen' en slingerruimte merk ik met een prima vakman te maken te hebben. Jan heeft veel en goed gereedschap, is uitstekend geoutilleerd en erg handig. Recent heeft hij de oude schuur afgebroken en een nieuwe opgetrokken. Er staat een mooie stal bij huis, kasten maakt hij zelf, hij verwerkt was van oude raten en hij slingert honing in een ruimte die aan Europese normen voldoet. Daar kan ik met mijn ruim 35 jaar ervaring in de imkerij nog wat van leren. Jan, nogmaals bedankt voor de ontvangst, de uitleg en het tonen van het 'bedrijf'.

Boven: Gevarieerd landschap in Westerwolde: landbouw, veeteelt en bos (foto Henk van der Scheer).

Onder: Landbouw met akkerrand (foto Jan Kruit)

Bladzijde 21: Mussel-Aa (foto Henk van der Scheer)

Imkeren met acht zintuigen Ons voorjaar

...Andree heeft de eerste
wespenkoningin gezien...
(*Vespa germanica* Fabricius 1793).

Terugblikken levert niet altijd voordelen op, maar de periode van eind februari tot 10 april jl. was er eentje die mij lang zal heugen. Ik zeg in februari, in mijn enthousiasme, tegen onze bijenteeltleraar Herman: "Gelukkig hebben de bijen de winter overleefd". "Nou, het is nog te vroeg; de moeilijkste periode moet nog komen!" zegt Herman. En weer had hij gelijk. Sinds ik imker, leer ik meer over de natuur dan in al de jaren daarvoor. Kastenvoeren, en dan overleggen met Herman. We besluiten om bij te voeren met een papje van suiker en water. Ook kan ik de oude gekristalliseerde boekweithoning mooi opvoeren. Die had ik in Polen gekocht tijdens mijn vakantie. Smaken verschillen, maar ik vind hem niet lekker. Dus heb ik deze honing als cadeau maar aan Andree gegeven, maar na één keer proeven raakte die de pot ook niet meer aan.

Wie herinnert zich het weekend van 6/7 april niet? Van zaterdag- op zondagnacht in Volkel, op 30 km afstand van Boxmeer, werd er nog -10,7°C gemeten. Zondag 7 april zagen we de eerste echte zon van 2013; de wind draaide eindelijk. De mensen lagen op het gras in het park, de terrassen zaten vol en natuurlijk vlogen de bijen. Ze haalden ook, de korfjes vol met geel en oranje stuifmeel. Een ware feestdag.

Uitgerekend op die mooie zondag had imkervereniging De Bijenstand in Oeffelt haar eerste koffiemorgen. Oeffelt heeft een prachtig gebouw, met een eigen bijenstand in een mooie omgeving en je treft er gezellige mensen. Samen met Andree hebben we het seizoen geopend.

Om 11.00 uur zaten we nog voor de bijenkasten te genieten van het zonnetje, maar al snel eisten de bijen die plek op. Een aanwezige imker gaf aan dat hij zijn bijenmaterialen op Marktplaats wilde zetten, omdat hij ging stoppen met zijn hobby. Toevallig was er ook een jonge imker in spe aanwezig. Ze werden aan elkaar 'gekoppeld' en de materialen werden al snel van de een naar de ander overgeheveld.

Ik ga al vele jaren om met mensen met een visuele beperking, maar met Andree is het heel speciaal. We mailen dagelijks, elke keer weer bijzonder. Een greep uit zijn reacties (bedenk: Andree is volledig blind!):

- vandaag een mooie vliegtag geweest, jammer dat de zon wegging;
- ik heb veel hommels gezien vandaag, ook bij mijn insectenmuur;
- ik heb de eerste wespenkoningin ook al gezien en veel hommels bij de bijenkast.

Dergelijk uitspraken zijn voor hem heel gewoon.

13 april 2013, het echte voorjaar is begonnen, de wind is blijvend gedraaid naar de goede richting. Mijn bijen vliegen met regelmaat, maar het is wel een matig volkje. Ik ging maar eens naar Andree: helemaal in de lijn der verwachting was het bij zijn kast een drukte van belang en de vliegplank zag werkelijk geel van het stuifmeel. Wat een contrast met mijn eigen kast en dat terwijl beide volken 'halfzussen zijn'.

Ik zeg: "Andree, het is hoogzomer, zo extreem druk is het bij jou". Zijn gezicht spreekt boekdelen en ik druipt af.

Op 16 april deed ik de voorjaarscontrole van onze kasten: zoals verwacht een extreem klein volk bij mij: een klein beetje broed, een beetje stuifmeel, een beetje honing, maar... ze vliegen en halen!

Het volk van Andree spant de kroon: de twee broedbakken zitten vol open en gesloten broed, veel stuifmeel, veel honing, veel gepoetste celletjes. Een supervolk, en dat terwijl onze koninginnen dezelfde moeder hebben.

Rob van Veldhuijzen

Vijf jaar zorgimkerij Het was feest in Beesd

Vijf jaar geleden schreef Bijenhouden over Dick van Leeuwen en de start van diens zorgimkerij. Toen nog maar negen cliënten, tien bijenvolken, een honingwinkel in Zaltbommel en een imkerij op een landgoed in Geldermalsen. De naam was 'RBIJ, honingwinkel en zzzzorgimkerij', verbonden aan Stichting Woonvormen. In 2010 verhuisde het geheel naar Beesd, naar Landgoed Mariënwaerdt; de naam werd De Zorgimkerij, onder de stichting Prezzent. Inmiddels zijn er twintig cliënten, ruim 25 bijenvolken en huizen imkerij en winkel onder één dak. (Heel) veel bezoek ontvangen is nu dagelijks werk.

En... ze kregen eindelijk een ruime bijenstal. Dick is niet meer de enige imker. Er kwam een vrouwelijke imker-collega bij, inmiddels begonnen aan de vervolgcursus Bijenhouden en de honingkeurmeesteropleiding. Dit jaar wordt de werkruimte uitgebreid tot bijna 500 m² met een gecertificeerde honingvulafdeling. Als dat allemaal geen feest waard was!

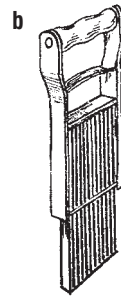
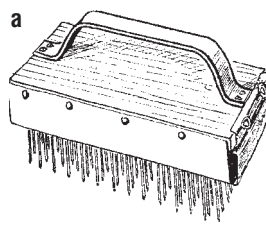
100 ballonnen met een zakje plantenzaad de lucht in.

Interview met Dick van Leeuwen.
Foto's Robbert Mackiewicz

de werkplaats, plek voor uitvindingen, tips, trucs en andere handigheden

Bijna voor nop: etiketten, borstels en smelters

Bart de Cool

Dit keer een drietal aardige tips van praktijkmensen. Wellicht dat u ze al kende. Heeft u ook ideeën voor deze rubriek? Stuur ze naar de redactie, t.a.v. Bart de Cool!

We moesten eerst Gijs Beekhuis maar eens aan het woord laten. Veel lezers zullen met deze tip bekend zijn, maar heeft u het al eens geprobeerd? "Sommige imkers weten het misschien wel, maar ik merk dat imkers die ik spreek het vaak niet weten. Als je zelf etiketten maakt, op gewoon papier zonder kleefkant, kun je die heel goed op de potten plakken door simpel de achterkant van het etiket nat te maken met een beetje melk."

Vervolgens Wil Merkus uit Wilnis, die de vorige keer ook al even aan het woord was over de bijeninlaat, met een goedkope oplossing voor het lossen van heidehoning en de simpelste zonnwasmelter die wellicht ooit verzonnen is. Wil lijkt, zoals zo velen van ons, een knutselaar te zijn voor wie het imkeren niet simpel en goedkoop genoeg kan. Toch, Wil? Wij luisteren. "Heidehoning lossen hoef je niet te doen met een ericaborstel (tekening a) of een Kolb-toestel (tekening b). Het kan ook met een simpele haarkruller, waarvan het handvat is afgezaagd. Zo'n haarkruller is voor een paar euro bijvoorbeeld te koop bij de Hema, Blokker, Xenos, of waar dan ook. De 'kop' van de kruller, dus het rollende deel, bevestig je op een schildershandvat, dat je al kunt kopen voor één euro. De hele constructie is kant en klaar te koop bij het Bijenhuis. Nadeel is dat dat toestel niet gebruikt kan worden bij dikke spekraten omdat de haren daarvoor te kort zijn.

En dan mijn zonnwasmelter. Daarvoor gebruik ik al 30 jaar een bak van piepschuim, gratis te verkrijgen bij visboeren en dergelijke. Leg op de bak een glasplaat. Totale kosten: één pot honing."

In het novemnummer 1910 van het Maandschrift voor de Bijenteelt van de toenmalige VBBN wordt voor het lossen van heidehoning overigens voor het eerst melding gemaakt van het toestel van dhr. Kolb uit Duitsland. In augustus 1909 stelde Kolb zijn uitvinding ten toon in het stadje Weisenfels. Hij schijnt er een prijs voor gekregen te hebben. De correcte spelling is dus 'Kolb-toestel', met het bijbehorende werkwoord 'kolben'. Of is het toestel zo ingeburgerd dat we maar 'kolbtoestel' moesten gaan schrijven?

Voor nieuwe inzendingen: probeert u alstublieft zorgvuldig onder woorden te brengen wat u bedacht heeft. Soms is het heel lastig om uit te maken wat de inzenders precies voor ogen staat. Wellicht dat u er voor een zo goed mogelijk begrip een zo 'zwaar' mogelijke foto bij wilt leveren?

Rectificatie

In *Bijenhouden 3* (mei 2013), pag. 23, schreven we per abuis dat het wel vier uur zou duren eer de bijen binnen waren (bijeninlaat). Dit moet echter gewijzigd worden in 30-45 minuten. Met excuses aan Wil Merkus!

Bijenonderzoeker Coby van Dooremalen

Coby van Dooremalen (33) werkt sinds ruim twee jaar als onderzoekster bij Bijen@wur-PRI, de bijenonderzoeksgroep van de kenniseenheid Plant van WUR (Wageningen Universiteit & Researchcentrum). Als dierenliefhebster is zij met haar partner neergestreken in de Gelderse Liemers, waar ruimte is voor o.a. paarden, katten, cavia's.

Nee, eigen bijen heeft ze er niet, die ziet ze op haar werk. Als aankomend student van Wageningen Universiteit koos ze destijds voor 'dieren'. Als ecofysioloog werd ze er gevormd en ze promoveerde in Amsterdam op een ecofysiologisch onderwerp. Wat houdt dat in? Coby's grote interesse gaat uit naar de manier waarop dieren zich in hun levensprocessen aanpassen aan hun omgeving. Hoe reageert bijvoorbeeld hun stofwisseling, hun voortplanting en hun warmtehuishouding op stressfactoren?

De proef waarover ze ons op het jaarlijks Bijen@wur-symposium op 13 april jl. vertelde, past daar precies in. Die gaat namelijk over de invloed van varroadruk en stuifmeelgebrek op de levensduur van bijen en op de volksgrootte. En ook: hoe werken besmetting en stuifmeelgebrek door in het vet- en eiwitgehalte in het bijenlichaam? Binnenkort start een nog veel groter project. Daarin wordt gekeken naar nosema, varroa en niet-dodelijke concentraties van het insecticide imidacloprid als stressfactoren. Een deel gebeurt als veldproef, een deel in het lab. In veldproeven met hele volken moeten die volken namelijk heel vaak 'open' voor de vereiste metingen, en daar lijden ze

erg van – dat is niets voor de bijen en ook niets voor een dierenmens als Coby.

In dat project werken ook studenten mee, door haar begeleid. Dat heeft ze geleerd tijdens haar eigen promotieonderzoek. Steeds meer studenten, niet alleen uit Wageningen zelf, maar ook van andere universiteiten en uit het hoger agrarisch onderwijs, door bijen geboeid, willen bij Bijen@wur onderzoek doen.

Behalve Bijen@wur, hebben er binnen Wageningen UR trouwens nog andere onderzoeksgroepen vanuit hun eigen specialisme belangstelling voor bijen, ondermeer vanuit de ecotoxicologie; daaraan werkt een directe collega van Coby mee. Zelf werkt ze nauw samen met een ecologiegroep die gespecialiseerd is in fysiologie en beweging van dieren op zoek naar voedsel. Ook andere Wageningse vakgroepen zijn van plan om hun kennis voor de bij in te zetten. Hopelijk volgt het (overheids)geld al die broodnodige veelzijdige wetenschappelijke fascinatie voor onze bijen. Dat is een vurige wens van Coby, want dan kan ze haar ingezet onderzoek volledig afronden.

Naast onderzoek en studentenbegeleiding zag zij nog kans een aantal wetenschappelijke artikelen te publiceren. Een harde werkster voor de bijenzaak, want een vraagsprek op een vrije dag bleek geen probleem.

In Mijn bijen (ANI/ABTB), maart 2011, verscheen eerder een uitgebreid interview.

Toelating neo's en bijensterfte zijn twee vraagstukken

In de media worden 'bijensterfte' en 'toelating en gebruik van neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen' als één vraagstuk gepresenteerd. De auteur maakt duidelijk dat het er twee zijn.

Coby van Dooremalen, Bijen@wur, PRI

Toelating en gebruik neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen

Er is ongerustheid ontstaan over de directe en indirecte effecten van neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen op niet-doelorganismen, zoals insecten, amfibieën, vogels en zoogdieren (voor waterorganismen: Van Dijk et al., 2013). Deze neonicotinoïden worden bijvoorbeeld ook ingezet in dezelfde omgeving waar onder meer honingbijen en andere bestuivers hun voedsel verzamelen en bloemen bestuiven. Dan is er per definitie een potentieel gevaar voor blootstelling en vergiftiging van deze bestuivers en voor aantasting van de ecosysteemdienst 'bestuiving' die deze bestuivers leveren. Gezien de hoge giftigheid van een aantal van deze neonicotinoïden en de geringe specificiteit (ze zijn giftig voor allerlei insecten), is het niet gek dat neonicotinoïden schadelijke effecten op individuele bestuivers kunnen hebben. Bij het oplossen van dit vraagstuk zijn een aantal vragen van belang:

- Waar, wanneer, en in welke mate worden deze middelen gebruikt?
- Waar, wanneer, en in welke mate worden honingbijen (en andere bestuivers) blootgesteld aan (residuen van) deze middelen?
- Zijn er maatregelen mogelijk om deze blootstelling te vermijden/verminderen?
- In welke mate zijn honingbijen (en andere bestuivers) in staat om eventuele klappen op te vangen zonder dood te gaan indien er toch blootstelling plaatsvindt?

Het uitgangspunt hierbij is dat de insecten waarvoor het middel niet is bedoeld (niet-doelinsecten), zo weinig mogelijk blootgesteld moeten worden, en dat ze – als er wel blootstelling is – geen schade onder vinden. Het Ctgb (College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden) maakt een risicobeoordeling op basis van een toelatingsdossier waarbij de richtlijnen en normen voor de inhoud en beoordeling van zo'n dossier wettelijk en op EU-niveau strikt zijn vastgesteld en die thans voor wat de neonicotinoïden betreft worden bijgesteld. Op basis van deze risicobeoordeling wordt bepaald hoe, waar,

wanneer in welke mate een gewasbeschermingsmiddel toegelaten wordt, met als randvoorwaarde dat geen onacceptabele schade aan niet-doelorganismen optreedt.

Verhoogde wintersterfte en verlies van honingbijenvolken

Bijenhouders in Nederland, maar ook in andere landen, melden de afgelopen jaren verhoogde wintersterfte ten opzichte van wat ze gewend waren. Neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen spelen hierin mogelijk een rol (meest verdacht zijn de chronische, subletale (= niet-dodelijke) blootstellingen), maar er zijn vele andere factoren die hierbij ook genoemd kunnen worden. Bijvoorbeeld parasieten, virussen, bacteriën, schimmels, verlies van habitat, dieet, klimaat en gebrek aan genetische variatie. Deze factoren zijn mogelijk (mede)verantwoordelijk voor het verzwakken of doden van honingbijenvolken. De situatie is zelfs nog complexer dan op het eerste gezicht lijkt, omdat de combinaties en opeenstapelingen van factoren misschien een nog veel grotere rol spelen dan de factoren apart (zie voor combinatie varroa en hoeveelheid stuifmeel: Van Dooremalen et al., 2013). Ook bij het oplossen van dit vraagstuk zijn een aantal vragen van belang:

- Wat zijn de relatieve en interactieve effecten van de verschillende oorzaken van bijensterfte?
 - Hoe variabel zijn deze relaties naar plaats en tijd?
 - Zijn er mogelijkheden om oorzaken weg te nemen of omstandigheden te verbeteren?
 - In welke mate zijn honingbijen in staat om eventuele klappen op te vangen zonder dood te gaan?
- Het is van belang om een overzicht krijgen van die (combinaties van) factoren die verantwoordelijk zijn voor wintersterfte. Dit is nog niet eerder gedaan en het zou best zo kunnen zijn dat het belang van deze factoren anders is per regio en/of verandert in de tijd: over het seizoen, maar ook van jaar tot jaar.

Aan dit tweede vraagstuk werkt het team van Bijen@wur. Tot 2010 hebben we veel aandacht besteed aan de negatieve effecten van varroa, maar sindsdien zijn andere factoren zoals blootstelling aan neonicotinoïden, gebrek aan voedsel, ziekten, en dan met name de interactie tussen deze factoren, erbij gekomen. Los van de rangorde op de lijst van meest belangrijke oorzaken voor wintersterfte in bijenvolken in Nederland, is de parasiet varroa een factor die relatief gemakkelijk is te onderdrukken. Met de nadruk

op het woord 'relatief'. Varroa bestrijden is gemakkelijker dan bijvoorbeeld zorgen voor voldoende, continue en diverse dracht of voor goed weer. Beide factoren onttrekken zich aan de invloed van de individuele bijenhouder. Bovendien: bestrijden van varroa vermindert niet alleen de varroabesmetting zelf, maar gaat tegelijkertijd varroa-gerelateerde ziekten tegen, met name virusziekten. Natuurlijk is een goede varroabestrijding niet zo gemakkelijk, zeker niet wanneer geen 'harde' acariciden (mijtbestrijdingsmiddelen) gebruikt worden, maar etherische oliën of een oplossing van een organisch zuur. (*Deze 'zachte' acariciden zijn met het oog op het optreden van residuen in honing en was niettemin te verkiezen*). Het is zonder meer een hele puzzel om het juiste middel te kiezen voor het juiste tijdstip met de juiste randvoorwaarden in het bijenvolk.

Concluderend

Ik wil en kan met bovenstaande splitsing van beide vraagstukken geen uitspraken doen over de plek van de neonicotinoïden op de lijst van meest belangrijke oorzaken van wintersterfte. Daarvoor is nog onvoldoende wetenschappelijke literatuur voorhanden. Los van de vraag of neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen wel toegestaan moeten worden, is de blootstelling aan deze gewasbeschermingsmiddelen afhankelijk van het gebruik van de toepassingen, maar ook van de overschrijdingen van gestelde normen door verkeerd gebruik. De huidige situatie voor de honingbijen zal vooral verbeterd moeten worden door alle risicofactoren weg te nemen c.q. zoveel mogelijk te verminderen.

Het kritisch bekijken van de neonicotinoïde gewasbeschermingsmiddelen als negatieve factor in het milieu van honingbijen (en andere insecten), met daarbij het tijdelijk opschorten van het gebruik, is een zeer goede zaak. Mocht het probleem van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen opgelost worden, dan is het vraagstuk van de wintersterfte niet automatisch de wereld uit. De andere genoemde factoren blijven namelijk bestaan.

Bronnen

Dooremalen, C. van, E. Stam, et al., 2013 *Interactive effect of reduced pollen availability and Varroa destructor infestation limits growth and protein content of young honey bees*. Journal of Insect Physiology 59: 487-493.

Dijk, T.C. van, M.A. van Staalduinen & J.P. van der Sluijs, 2013 *Macro-invertebrate decline in surface water polluted with imidacloprid*. PLoS ONE 8(5)

Bijenhouden in warm en bloeiend

Kees van Heemert

Al enkele jaren heb ik een kast met bijen op mijn vakantieadres in Italië. Soms is het volk er in het voorjaar niet meer. Dan vervang ik alle raten door kunstraat en uitgebouwde raat. Vaak vindt een zwerm van een buurman wel weer een onderkomen in die kast. Maar afgelopen jaar moest ik zelf op zoek naar bijen. Zo ontstond dit interview met een professionele imker. Die verdient met 700 volken zijn brood en is een van de grotere imkers in Italië. Luca Londei, ongeveer 35 jaar oud, vertelde mij hoe hij in Italië een groot imkerbedrijf runt.

Veertien jaar geleden begon Luca met vier kasten te imkeren op een stuk grond dat hij van zijn tante kocht. Hij nam de kasten van een oudere imker over, maar die wilde hem niet te veel vertellen, dus ging hij snel op een cursus om de beginselen te leren. Na een praktijktijd van anderhalf jaar bij een beroeps-imker was hij klaar om een eigen imkerbedrijf te beginnen. Met een medewerker heeft hij in enkele jaren zijn bedrijf opgebouwd. Het groeide snel en met de geproduceerde honing kon hij al gauw de kost verdienen. Luca Londei werkte in het begin met ligustica's, de Italiaanse bij, maar stapte al snel over op Buckfast, vooral vanwege de hogere honingopbrengst, de mindere zwermneiging en de zacht-aardigheid.

Hij gebruikt Dadantkasten met 10 broed- en 8 honingramen. Wat me direct opviel, was de kleinere celmaat van de Italiaanse raten. Toen ik een van de ramen, met uitgebouwde werkterraat, van mijn Nederlandse kast aan hem toonde, dacht hij dat het darrenraat was. De celmaat (gewalst) is bij hen 4,5 mm en bij ons 5,0 mm. Elk jaar krijgt hij via de overlarfmethode 'materiaal' van een Buckfastteler in Piemonte en deze teler krijgt zijn Buckfastmateriaal weer uit Oostenrijk.

Na het uitwinteren kijkt Luca de volken na en in februari/maart voert hij ze eventueel bij met suikerdeeg en vervangt hij oude raat door nieuwe. In mei splitst hij de volken en zorgt hij dat de volken ongeveer even groot zijn.

Reizen en bestrijden

De volken staan verspreid over ongeveer 12 locaties met voldoende dracht, vanwaar hij gedurende 2-3 maanden met de volken reist om honing te winnen. De belangrijkste honingopbrengsten zijn van acacia, tamme kastanje, zonnebloem en koriander. Voor de tamme kastanje reist hij naar Toscane en voor de acacia naar Piemonte. In de zomer, na de honing oogst, behandelt hij de bijen tegen de mijten afwisselend met fluvalinaat, thymol of amitraz, plus in de winter oxaalzuur.

Dit jaar ging het dankzij de bestrijding redelijk goed, maar enkele jaren terug had hij flinke verliezen, tot wel 30%. Amerikaans vuilbroed is een blijvende zorg. Gemiddeld heeft 5% van de volken deze besmettelijke ziekte, maar hij zegt dat ze redelijk te beheersen is door hygiënisch te werken en regelmatig nieuwe raat te geven. Dat is ook goed om Nosema ceranae te onderdrukken. Wasmot is geen probleem in zijn volken. Luca Londei volgt de discussie over het (mis)gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, maar merkt geen effecten bij zijn bijen. Voor bestuiving van enkele gewassen – ui, wortel, radijs en kool - verhuurt hij een klein deel van zijn volken.

Imkeren loont

De afzet van de 50 ton honing die hij jaarlijks oogst gaat grotendeels in vaten van 300 kilogram naar een coöperatie in Ravenna. Daarvandaan gaat ze naar de groothandel en supermarkten. De coöperatie geeft technische ondersteuning en neemt monsters voor de bepaling van de honingkwaliteit, waaronder

residubepalingen. EU-geld voor de bevordering van de bijenteelt in Europa wordt via de coöperatie voor deze activiteiten benut. Zoals de meeste grotere imkers is hij lid van een landbouworganisatie met een vestiging in de regio waar hij middelen koopt voor de bestrijding van varroa. Lokaal verkoopt hij ook honing aan winkels, wat goed is voor de naamsbekendheid. Maar hij voelt daarbij toch wel wat concurrentie van kleinere imkers uit de omgeving. Luca is positief over zijn toekomst en heeft er alle vertrouwen in dat de zaken goed blijven gaan. Hij liet een groot bedrijfspannend bouwen met alle moderne voorzieningen om hygiënisch en efficiënt te kunnen werken. En op momenten dat er veel werk is, springt zijn familie bij, zoals wel vaker bij kleine bedrijven. Het bedrijf is een mooi voorbeeld voor andere jonge Italianen hoe een jonge ondernemer in deze tijden van economische tegenspoed toch een bestaan kan opbouwen.

Links: de kasten van Luca in het veld.
Rechts: Luca Londei foto's Kees van Heemert

De auteur: "Ik geef mijn Italiaanse vakantiebijen minimale aandacht en de bijen – denk ik - en ik vinden dit prima; het is een hobby. Er is een rijke wilde flora waar veel op te halen valt en soms staat er ook nog een veld zonnebloemen of koriander om de hoek. Reizen is dus niet nodig en daarom laat ik mijn kast (Nederlands model) op dezelfde plek staan. Een veger of aflegger maak ik niet, dus het volk kan zwermen als het dat wil. Het weinige wat ik in het voorjaar doe, is de oude raat vervangen door nieuwe, waarna ik er een of twee extra bakken op zet. In totaal staan er dan vier bakken op elkaar en is er voor enkele maanden genoeg ruimte om te groeien en honing op te slaan. Het gaat me vooral om het plezier bijen in mijn omgeving te hebben en om honing te oogsten. De honing, vaak aromatisch en donker van kleur, neem ik een of twee keer af en dan praten we over 35 kilogram of meer, per keer. In het najaar bestrijd ik de varroamijten met Thymovar om het volk de winter door te helpen. Het volk inwinteren hoeft niet. Zoals de meeste imkers in de warmere delen van Italië laat ik voldoende honing achter."

Mijn imkerervaringen

Geknipt en gevallen

Rob Veeneklaas

Het duurde even voordat ik het doorhad. Voorovergebogen tussen de aardappelrijen was ik bezig het onkruid weg te halen. Behalve schoffelen, vragen aardappelplanten na het poten weinig zorg meer. Die kun je dus prima voor je bijenkasten zetten. Dat de lucht zwart werd, is te veel gezegd; maar er vlogen toch wel heel veel bijen rond de kasten. En inderdaad uit één van de twee rolde een zwerm. Nu ben ik meer van de zwermbeheersing en de kunstzwermen; dit was dus niet de bedoeling. Sterker nog, dit was een zwerm van een veger die half mei op tien ramen was overgezet. Ruimte genoeg zou je zeggen. Maar kennelijk was deze koningin (of liever haar volk) toch niet tevreden.

Ondanks het feit dat ik niet helemaal gelukkig was met deze spontane actie van mijn volk, kon ik er wel van genieten. Het blijft een fantastisch fenomeen, zo'n wolk bijen die schijnbaar chaotisch toch als een soort geheel een nieuwe plek zoekt.

Gelukkig was het stil in de volkstuin. Mijn bijenstandje aan de rand wordt redelijk gedoogd door de moestuinclub. Het bestuur is akkoord en met een en-

kel potje honing zijn de naaste burens ook wel te overtuigen dat het nut van bijen opweegt tegen de kans op een steek. Maar met een imposante, driftig zoemende zwerm bijen heb ik liever geen bekijks van mijn medetuinders. Na een kwartiertje hadden de meeste bijen zich op schouderhoogte geseteld in een braamstruik drie tuinen verderop en waren ze dus goed bereikbaar. Helaas lagen de imkerspullen thuis.

Terwijl ik bedacht wie er een kieps of een zesramer kon brengen, zodat ik zelf de zwerm in de gaten kon houden voor het geval de speurbijen een betere plek zouden vinden, verbaasde het me dat er toch flink wat bijen bleven rondvliegen en de zwerm niet echt tot rust kwam. Plotseling viel me een klein hoopje bijen op onder de kast. Dichterbij gekomen zag ik al snel de moer met witte stip ertussen zitten. Dat was het dus: de geknipte moer was bij het zwermen uit de kast gevallen, kon niet mee vliegen en werd nu omgeven en verzorgd door een deel van haar gezelschap. Nu was het eenvoudig wat er diende te gebeuren: deksel van de kast genomen, daarna met een

tuinschepje de dekplank losgemaakt en alle (speel)doppen verwijderd. Vervolgens heb ik voorzichtig met twee handen het kluitje bijen met de moer opgeschept en die boven de ramen losgelaten. Geen steekje van een boze bij; bijen in een voorzwerm zijn zo vriendelijk. Dekplank terug en deksel erop. En tenslotte ben ik maar eens op mijn gereedschapskist gaan zitten om de zaak te observeren. Veel bijen vlogen nog rusteloos rond de kast. De zwerm in de braamstruik werd allengs kleiner. Na een half uur was de rust weergekeerd en zat het volk plus moer in de kast.

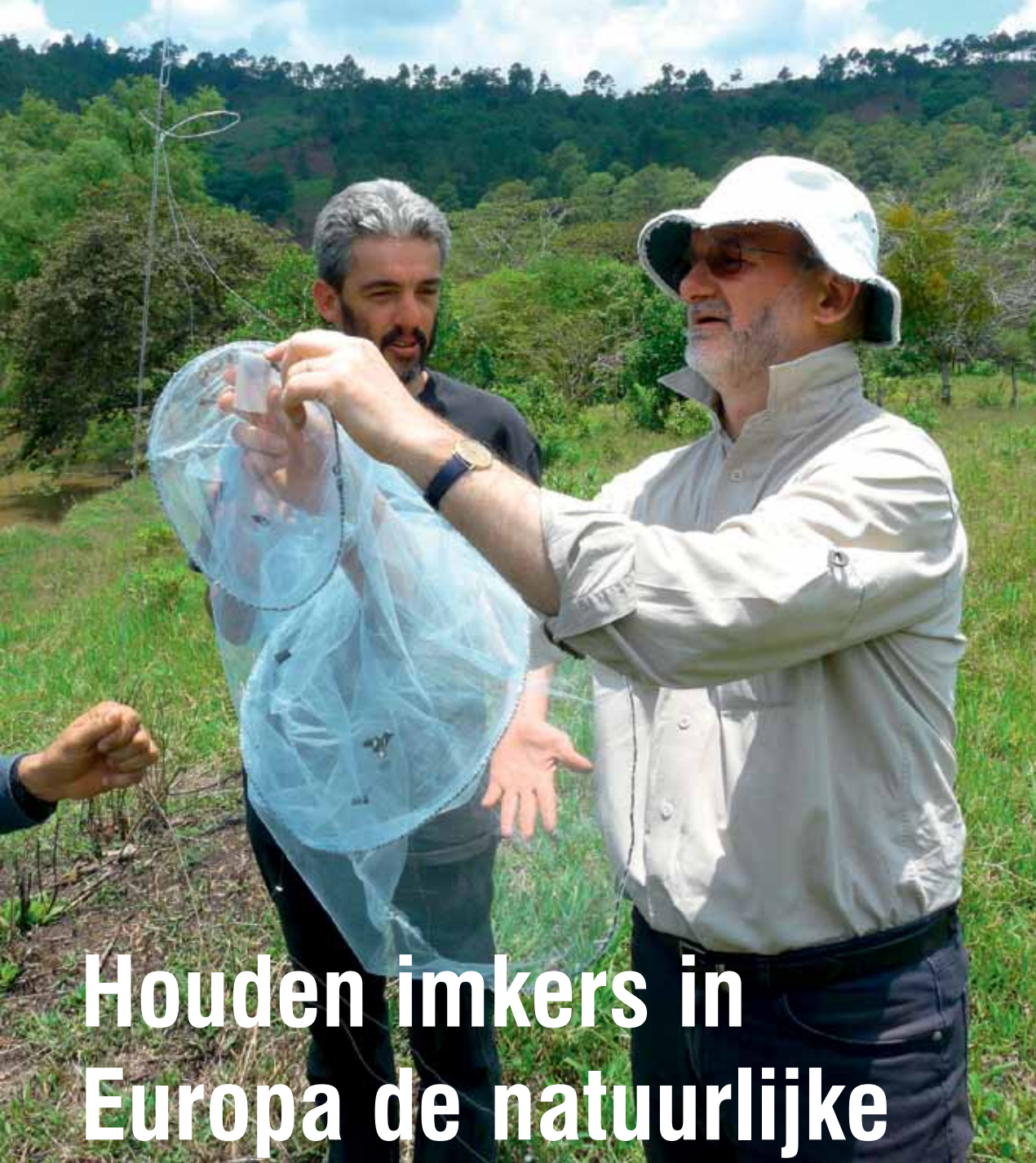
Kippenleertjes

Zo, klaar: een eigen zwerm gevangen, nou ja gevangen? Teruggedraaid zullen we maar zeggen. Volk weer bij elkaar en imker tevreden. Zo zie je maar dat het knippen van de koningin er wel degelijk voor zorgt dat de zwerm terugslaat. En dan is een gemerkte koningin gelukkig snel terug te vinden op de grond.

Maar het remt niet de zwerm drift. Dat bleek minder dan een week later. Ondanks dat ik alle (speel)doppen had verwijderd in de hoop rust in het volk te krijgen, vond ik onder de kast weer een hoopje bijen met daarbij de gemerkte en geknipte moer. Zonder dat ik er bij was hadden ze weer gezwermd, en ook weer teruggevlogen in de kast. En een moer die niet kan vliegen, moet terug lopen. Dat verklaart de kippenleertjes naar de vliegplank die ik had gezien bij andere bijenstanden. Deze keer heb ik de koningin en haar gevolg maar meteen in een nieuwe zesramer geplaatst met flink wat bijen uit het hoofdvolk en een raam met voer erbij. Deze tweede veger heeft een plekje gekregen op mijn andere bijenstand. Het hoofdvolk produceerde keurig in 13 dagen jonge koninginnen, waarvan er nu eentje het volk regeert.

Foto Mari van Iersel

Houden imkers in Europa de natuurlijke honingbij in stand?

Robin Moritz (met hoed) en Remy Vandame (Ecosur, Mexico) controleren darrenval. Foto dr. Stephan Wolf

Henk van der Scheer en Tjeerd Blacquière (Bijen@wur, PRI)

Alle honingbijsoorten komen van oorsprong uit Afrika ten zuiden van de Sahara (Whitfield e.a., 2006). Zo'n zeven miljoen jaar geleden splitste *Apis mellifera* zich in het westen van Azië af van *A. cerana*. Daarna verspreidde *A. mellifera* zich naar Europa en terug naar Afrika.

De westerse honingbij omvat ruim twintig ondersoorten (geografische rassen). In Europa ontstond de zwarte bij (*A.m.mellifera*) ten noorden van de Alpen en Pyreneeën, de Iberische honingbij (*A.m.iberica*) ten zuiden van de Pyreneeën, de Carnicabij (*A.m.carnica*) in het zuidoostelijk Alpengebied en de Donaustreek, de Italiaanse bij (*A.m.ligustica*) op het Italiaans schiereiland en de Kaukasische bij (*A.m.caucasica*) in de Kaukasus (Ruttner, 2003).

Halverwege de 17de eeuw is de zwarte bij door de kolonisten ingevoerd in de Nieuwe Wereld, waardoor ook in deze gebieden een natuurlijke (niet-gehouden) populatie is ontstaan. Later verscheepte men de Italiaanse bij en de Carnicabij daarheen en nu worden er voornamelijk volken van die rassen door imkers gehouden.

De populatie in Zuid- en Midden-Amerika is grotendeels vermengd met de Oost-Afrikaanse hooglandbij *Apis mellifera scutellata*. Voor veredelingsdoeleinden werden koninginnen van dat ras in 1956 ingevoerd in Brazilië. Zwermen daarvan ontsnapten en vermengden zich met de aanwezige populatie honingbijen. Zo ontstonden hybride volken die zich razendsnel verspreidden over de warmere delen van Zuid- en

Midden-Amerika tot in het zuiden van de Verenigde Staten. We kennen ze als de geafrikaniseerde bij, ook wel 'killer bee' (Schneider e.a., 2004).

Zwarte bij hier nog steeds dominant

Wat er in Europa nu rondvliegt is een mengsel van rassen en veruit de meeste volken worden gehouden door imkers. Toch zouden in Europa de genen van de oorspronkelijke zwarte bij nog steeds dominant aanwezig zijn (Moritz e.a., 2005).

Imkers melden regelmatig dat ze een wild volk weten in een holle boom of een wilde zwerm hebben geschept. In Engeland en Wales stelden Thompson e.a. (2012) vast dat het dan in alle gevallen ging om volken of zwermen afkomstig van imkers. Geen van die volken bleef langer dan tweeënhalve jaar in leven. Van een wilde populatie, die zich in de natuur staande houdt, lijkt in ons deel van de wereld dus nauwelijks sprake, maar laten we eens gaan tellen.

Australië

De omvang van de natuurlijke populatie kun je vaststellen door het aantal volken in natuurgebieden te tellen. Dat deden Oldroyd e.a. (1997) in de jaren 1992-1995 in het bosgebied van Wyperfield National Park in het noordwesten van de staat Victoria in Australië. Sinds 1980 werden in dat natuurgebied geen honingbijen meer gehouden door imkers. Er stonden veel bomen van meerdere Eucalyptus-soorten; een prima drachtgebied. Bij temperaturen boven 16°C, als de bijen vliegen, inspecteerden de onderzoekers alle bomen in zeven plekken van 5 hectare; ze telden 50-150 volken per km². Volken die de eerste winter doorkwamen, leefden gemiddeld 6,6 jaar. Sterfte van volken kwam het meest voor in de zomer als het erg heet werd en er gebrek aan water was. Toen alle volken uit een gebied van 5 hectare werden verwijderd, trad herkolonisatie op en nam het aantal volken jaarlijks toe met 15 per km². Dus binnen enkele jaren was het aantal volken weer op hetzelfde hoge niveau.

Zuid-Afrika en Mexico

Nesten opzoeken zoals bij de proef in Australië kost veel moeite en je kunt er een aantal over het hoofd zien. Professor Moritz van de universiteit van Halle-Wittenberg in Duitsland 'telt' daarom anders. Hij bepaalt op ingenieuze manier de genetische samenstelling (genotypen) van darren in een bepaald gebied. De variatie aan genotypen die hij vindt is een maat voor de populatiedichtheid daar. Zie ook Blacquièrre, 2008.

In 2004 vingen Moritz en collegae darren op darrenverzamelplaatsen in drie natuurgebieden in het droge savannegebied van Zuid-Afrika waar geen bijenhouders actief waren. Ze gebruikten daarvoor feromoonvallen elk hangend aan een luchtballon. Rekening

De zwarte bij

Na de laatste ijstijd herkoloniseerde *Apis mellifera mellifera* (beschreven door Linnaeus in 1758) Noordwest- en Noord-Europa tot aan de poolcirkel, ongeveer halverwege Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland en in het oosten tot aan de Oeral. Later namen Russische kolonisten deze bij mee tot ver naar het oosten in Siberië.

De zwarte bij leefde in holtes in bomen, in rotsen en soms in de grond. De eerste mensen die zich met deze bijen bezig hielden waren honingjagers. Die hielden geen bijen maar liepen door de bossen en verzamelden honingraten uit de boomholtes. Naderhand werden stukken boomstam met daarin een bijenvolk meegenomen naar huis en zo werden de honingjagers bijenhouders. De mening van sommige natuurbeheerders dat honingbijen hier exoten zijn, getuigt niet van veel ecologische noch historische kennis.

houdend met het vliegbereik van darren werd uit het aantal genotypen van darren het aantal volken vastgesteld op 12,4-17,6 per km². (Moritz e.a., 2007). Later deden Moritz e.a. (2013) soortgelijk onderzoek op locaties in het zuiden van Mexico, die onderling verschilden in het aantal gehouden bijenvolken. In gebieden met weinig imkers kwamen gemiddeld 44 volken per km² voor. Waar veel bijenhouderij was, iets minder, 38 per km². Statistisch bleek er geen verschil, wat suggereert dat de bijenhouderij in het zuiden van Mexico niet van invloed is op de omvang van de populatie van honingbijvolken die in de vrije natuur leven.

Duitsland

Eerder al, in 2001, werd in drie gebieden in Duitsland het aantal volken bepaald via het DNA van darren (Moritz e.a., 2007). In dit geval 'vingen' ze de genetische informatie van darren via paring van daartoe aangeboden jonge koninginnen. Uit het broed van deze koninginnen werd het DNA geanalyseerd afkomstig van de bevruchtende darren. Het bleek dat in Duitsland de dichtheid van volken veel geringer was dan in Zuid-Afrika, tussen 2,4 en 3,2 per km². Dat is iets meer dan de dichtheid van het aantal volken dat in Duitsland door imkers wordt gehouden. Die bedraagt gemiddeld 2 volken per km², uitgaande van ongeveer 700.000 volken op 357.000 vierkante kilometer grondgebied.

Een paar jaar daarvoor kwam een werkgroep in ons land tot een vergelijkbare schatting: gemiddeld 2-3 volken per km². (Smeekens, 1998).

Conclusie: natuur beperkend

Niet het aantal volken dat door imkers wordt gehouden is bepalend voor de dichtheid van honingbijvolken in een gebied, maar de natuurlijke leefomgeving. Is er dracht, is er nestgelegenheid? We weten niet hoe groot de populatiedichtheid van honingbijvolken in de natuur hier vroeger was. Maar gezien het klimaat en de aanwezigheid van loofbos mag worden aangenomen dat die dichtheid in Europa toen beslist niet lager is geweest dan in het droge, weinig bloemrijke savannegebied in Zuid-Afrika nu. In Europa is de leefomgeving door ons mensen aanzienlijk veranderd, ten nadele van de natuurlijke populatie honingbijvolken. Maar dat geldt ook voor andere bestuivende insecten en planten die door insecten worden bestoven (Biesmeier e.a., 2006).

Na de insleep van de exotische varroamijt in Europa omstreeks 1980 is het voor honingbijvolken nog veel problematischer geworden om zelfstandig te

overleven. Feitelijk hoort de honingbij op de rode lijst. Voor 'natuurlijke' dichtheden aan honingbijvolken, zoals in de onderzochte gebieden buiten Europa, zijn 'natuurlijke' dichtheden aan bloemplanten nodig. Met ons intensieve landgebruik zit dat er niet echt in, waardoor de in het wild levende populatie voorlopig heel klein zal blijven.

Het is trouwens opmerkelijk dat natuurbeschermers in Nederland uitgaan van de gemiddelde dichtheid van 2-3 honingbijvolken per km² als norm voor natuurgebieden met normale (d.w.z. niet-rijke) bloei. Daar zou ons inziens de dichtheid wat hoger kunnen zijn dan het gemiddelde voor het hele land – bebouwing, infrastructuur, wateroppervlakten en andere bijenwoestijnen inbegrepen.

Literatuur zie www.bijenhouders.nl > tijdschriften > aanvullende informatie > juni 2013 >

Bijenvolk overwinterde in boom

We dachten dat het niet meer voorkwam. Een bijenvolk dat in Nederland in een holle boom overleeft. De laatste week van april werd ik door imker Frans Bleumer in Doetinchem attent gemaakt op bijen die een gat in een acaciaboom in- en uitvlogen, vlakbij zijn huis. Al in mei vorig jaar hadden omwonenden honingbijen bij die boom gezien. We gingen poolshoogte nemen en met een trap kon ik, met mijn camera, bij het gat komen, zo'n vier meter boven de grond. Om het beeld wat spectaculairder te maken stopte ik tijdelijk een prop van was in het gat, zodat ik een opeenhoping van terugkerende bijen met stuifmeelklompjes aan de poten zou kunnen fotograferen. Na 10 minuten waren er voldoende bijen teruggekeerd voor zo'n plaatje.

We namen tot nu toe aan dat door parasitering van varroamijten – en gebrek aan holle bomen – dergelijke wilde honingbijvolken in Nederland niet meer gevonden zouden kunnen worden. Opmerkelijk ook dat er afgelopen jaar blijkbaar voldoende voer was opgeslagen om deze lange winter door te komen. Het was een mooi gezicht, de bijen met wit en geel stuifmeel te zien terugkeren. Zouden ze er volgend jaar nog zijn?

Mochten imkers ook iets dergelijks in hun omgeving hebben waargenomen, meld het bij de redactie! Trouwens, in Polen en Oekraïne worden wel degelijk oude holle bomen met bijen gezien. (Beeworld 2013 8 (3)18-19).

CvH

foto's Kees van Heemert

Imkerij de Werkbij

De Werkbij: professionele Imkerij en groothandel.

Enthousiast en vanuit de praktijk, delen wij graag onze ervaring!

Als Imker vindt u bij ons alle kennis en producten die u nodig heeft.

Wij zijn er voor bijen én mensen.

Alles voor de imker
Bijenkasten, berokers, kleding; u zegt het maar. Oogsten, slingeren, afvullen; werkelijk álles wat u als imker nodig heeft hebben wij in huis.

Glaswerk
Maak kennis met ons uitgebreide assortiment glaswerk! Veelzijdig, scherp geprijsd en van uitstekende kwaliteit.

Vakkundig en persoonlijk
Op de toekomst gericht en met liefde voor het vak. Wij geven u deskundig advies.

Kijk ook in onze webwinkel

www.dewerkbij.nl
info@dewerkbij.nl

Noordelijke Meentsteeg 18
3911 SE RHENEN
0317 - 612942

Hoofdweg 33
8166 AC EMST
bel Rhenen

Bestel nu uw bijenbollen voor komend najaar via onze webwinkel of e-mail levering vanaf september

yes!

NBV BIJENHUIS
www.bijenhuis.nl

**Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
bijenhuis@bijenhuis.nl**

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Secretariaat
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen | t 0317 422422 | f 0317 424180
e secretariaat@bijenhouders.nl | i www.bijenhouders.nl
iban NL62ABNA0539042897 | bic ABNANL2A
iban NL07INGB0000846801 | bic INGBNL2A
Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.
Opgeven voor Imkernieuws: www.bijenhouders.nl/media/imkernieuws

Het Bijenhuis (winkel)
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422733 | e bijenhuis@bijenhuis.nl | i www.bijenhuis.nl
iban NL78ABNA0539042900 | bic ABNANL2A
iban NL26INGB0000823276 | bic INGBNL2A
Open: dinsdag t/m vrijdag 8.30-17 u., zaterdag 8.30 -13 uur

Bijen@wur (PRI) | Centraal Meldpunt Bijenziekten
Pb 16, 6700 AA Wageningen | Droevendaalsesteeg 1 6708 PB Wageningen
t 0317 486001 | e bijen@wur.nl | i www.bijen.wur.nl
(ma t/m vrij van 9-17 uur, op afspraak)

Spuitschade of vuilbroed melden
Spuitschade melden via t 0800-0488 of info@vwa.nl of (bedrijven) via vwa.nl/organisatie/melden_voor_bedrijven
Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) melden bij: NVWA (AID), meldpunt Dierziekten t 045 5463188

De jaarkleuren zijn als volgt voor de jaren eindigend op
0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Ferro-Bee®

Ferro-Bee® is een hulpmiddel voor de imker. Ferro-Bee® wordt in de periode tussen de honingafname en de inwintering opgelost in suikersiroop aan de bijen toegediend. Ferro-Bee® wordt ook toegevoegd aan de wintervoeding.

Ferro-Bee® wordt geleverd in een zakje, voldoende voor minstens 10 bijenvolken gedurende twee jaar.

Meer informatie of bestellen van Ferro-Bee®:
www.science-in-water.com

Science in Water
UNDERSTANDING OUR WATERS